

LIETUVOS PARTIZANINIO KARO ARCHEOLOGIJOS DEŠIMTMETIS: TYRIMŲ KRYPTYS IR ATEITIES PERSPEKTYVOS

Gediminas Petrauskas

ABSTRACT

The survey and excavation of bunkers and dug-outs from the anti-Soviet partisan war in Lithuania which started in 2010 was a turning point both in the research into guerrilla warfare and Lithuanian archaeology. The next decade was marked by an increasing number of surveys and excavations at Lithuanian guerrilla war sites, the expanded directions of research, and their dissemination both to scholarly and general audiences becoming an integral part of Lithuanian archaeology. The article outlines the research into guerrilla war sites that were conducted in Lithuania between 2010 and 2019, presents their results, and discusses the survey and excavation directions of bunkers, dug-outs and their surroundings, camps, battlefields, disposal sites, and other partisan war sites. The author outlines the changes that have taken place in the research into the partisan war, and discusses the significance of archaeological data and the future prospects of research into the anti-Soviet partisan war in Lithuania as a separate field of archaeology.

KEY WORDS: archaeology of guerrilla warfare, Lithuanian partisan war, archaeological survey, archaeological excavation, bunkers and dug-outs, camps, battlefields, disposal sites.

97

ANOTACIJA

2010 m. pradėti partizanų bunkerių ir žeminių tyrimai tapo lūžiu partizaninio karo tyrimuose ir pačioje Lietuvos archeologijoje. Nuo šių tyrimų pradžios prabėgus dešimtmečiui, Lietuvos partizaninio karo vietų tyrimų skaičius išaugo, kryptys išsiplėtė, o patys tyrimai, jų sklaida mokslinėje literatūroje ir plačiojoje visuomenėje tapo neatsiejama Lietuvos archeologijos dalimi. Straipsnyje pristatomi 2010–2019 m. Lietuvoje atlikti partizaninio karo vietų tyrimai ir jų rezultatai, išskiriamos partizanų bunkerių, žeminių ir jų aplinkos, stovyklaviečių, kautynių vietų, palaikų užkasimo vietų ir kitų Lietuvos partizaninio karo vietų tyrimų kryptys. Apžvelgiami partizaninio karo tyrimuose įvykę pokyčiai, diskutuojama dėl archeologinių duomenų reikšmės ir Lietuvos partizaninio karo archeologijos, kaip atskiros archeologijos mokslo krypties, ateities perspektyvų.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: partizaninio karo archeologija, Lietuvos partizaninis karas, archeologiniai tyrimai, bunkeriai ir žeminės, stovyklavietės, kautynių vietos, palaikų užkasimo vietos.

Gediminas Petrauskas, dr., Head of Department of Archaeology, National Museum of Lithuania, Arsenalo g. 1, LT-01143 Vilnius, Lithuania. Email: petrauskasgediminas@gmail.com.

Lietuvos partizaninio karo vietos į visuomenės akiratį pateko Atgimimo ir pirmaisiais atkurtos Nepriklausomybės metais. Sušvelnėjus politiniam klimatui, buvę partizanai, ryšininkai, politiniai kaliniai, tremtiniai ir jų šeimų nariai, siekdami surasti ir tinkamai palaidoti partizaninio karo metais žuvusius laisvės kovotojus, pradėjo ieškoti sovietų saugumo struktūrų būstinių kiemuose, žvyruobėse, šuliniuose, išvietėse ar kitose vietose užkastų palaikų ir masiškai šias vietas kasinėti. Tuo pat metu pradėtos kryptingos partizanų archyvų paieškos, bunkerių ir žeminių kasinėjimai, jų atstatymo darbai. Lietuvos partizanų palaikų ekshumavimo ir perkėlimo į kapines tvarka buvo patvirtinta dar 1992 m.¹, tuo tarpu bunkerių ir žeminių kasinėjimai teisiniu požiūriu nėra reglamentuoti iki šiol (archeologiniai tyrimai privalomi tik atliekant žemės judinimo darbus teisinę apsaugą turinčiose bunkerių ir žeminių vietose).

98

Patvirtinus rezistentų palaikų kasinėjimų tvarką, į ekshumavimo darbus privaloma tvarka buvo įtraukti prokuratūros pareigūnai, archeologai, antropologai ir teismo medicinos ekspertai, tačiau palaikų užkasimo vietos Lietuvoje dar ilgai nebuvo laikomos archeologinių tyrimų objektu. 2010 m. pradėti partizanų bunkerių ir žeminių tyrimai tapo lūžiu partizaninio karo tyrimuose ir pačioje Lietuvos archeologijoje. Istorikų ir archeologų bendruomenė pirmuosius archeologinius partizanų bunkerių ir žeminių tyrimus sutiko skeptiškai, kilo nemažos diskusijos dėl jų santykio su archeologijos mokslu. Tačiau šie tyrimai atskleidė plačias archeologijos galimybes tyrinėjant Lietuvos partizaninio karo vietas, papildė turimas rašytinės ir sakytinės istorijos žinias archeologiniais duomenimis, leido jas patikslinti ir naujai interpretuoti.

2014 m. pasirodžiusiame Aistės Petrauskienės ir šio darbo autoriaus straipsnyje pirmą kartą į Lietuvos partizaninio karo vietas pažvelgta kaip į naujausiųjų laikų konfliktų archeologijos (angl. *modern conflict archaeology*) tyrimų objektą, buvo atskleisti šios archeologijos krypties bruožai, pateiktos teorinės ir metodinės apibrėžtys². Straipsnį papildė 1989–2013 m. tyrinėtų 34-ių partizaninio karo vietų katalogas, trumpai apžvelgti tyrinėjimų rezultatai. Tuo metu Lietuvos partizaninio karo archeologija dar buvo naujas reiškinys, tyrimų metodai nebuvo susiformavę, o kompleksinių tyrimų, aprėpiančių archeologijos, rašytinės ir sakytinės istorijos, kartografijos ir karo taktikos analizės jungtį, reikšmė ir galimybės dar tik pradėtos įsisąmoninti.

Nuo pirmųjų partizanų bunkerių ir žeminių tyrimų pradžios 2010-aisiais prabėgus dešimtmečiui, Lietuvos partizaninio karo archeologijos laukas išsiplėtė, tyrimų skaičius ženkliai išaugo. Per pastarąjį dešimtmetį partizaninio karo vietų tyrimai, jų sklaida mokslinėje literatūroje ir plačiojoje visuomenėje tapo neatsiejama parti-

¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. 1992 m. birželio 9 d., Nr. 446. Dėl rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų okupacinių režimų metu, palaikų perkėlimo ir jamžinimo. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, nr. 24, p. 1595–1598.

² PETRAUSKIENĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas. Naujausiųjų laikų konfliktų archeologija: Lietuvos partizaninio karo tyrimų atvejis. *Lietuvos archeologija*, 2014, t. 40, p. 221–253.

zaninio karo ir visos Lietuvos archeologijos vizitine kortele. Straipsnyje pristatomi 2010–2019 m. Lietuvoje atlikti partizaninio karo vietų tyrimai ir jų rezultatai, apžvelgiamos pagrindinės tyrimų kryptys ir Lietuvos partizaninio karo archeologijoje įvykę pokyčiai, diskutuojama dėl šios archeologijos mokslo krypties ateities perspektyvų.

Partizanų bunkerių, žeminių ir jų aplinkos tyrimai

Partizanų bunkeriai ir žeminės yra vienos plačiausiai tyrinėtų Lietuvos partizaninio karo vietų. Istoriografijoje bunkeriai ir žeminės dažnai laikomi sinonimais, tačiau jų konstrukcija, tam tikra dalimi paskirtis ir naudojimo laikotarpis skiriasi³. Straipsnyje bunkeriais vadinamos gerai užmaskuotos, bet gynybai menkai pritaikytos požeminės slėptuvės, žeminėmis – pusiau žemėje įtvirtintos slėptuvės su stogu, durimis ir langais. Pylimų, tranšėjų ir kulkosvaidžio lizdų apsuptos bunkerių ar žeminių grupės sudaro atskiras įtvirtintas stovyklas⁴ (stovyklaviečių tyrimų duomenys straipsnyje pristatomi atskirai).

2010 m. pradėti bunkerių ir žeminių tyrimai suteikė galimybę į šias Lietuvos partizaninio karo vietas pažvelgti naujai. Atskleista archeologijos reikšmė partizaninio karo tyrimuose, plačios archeologinių, archyvinių ir sakininės istorijos duomenų palyginimo galimybės. Iki šiol mokslo, pažinimo ir gelbėjimo tikslais buvo ištirti 9 partizanų bunkeriai ir žeminės, 24-iose vietovėse metalo ieškikliais išžvalgyta bunkerių ir žeminių aplinka. 2010–2013 m. atlikti partizanų bunkerių ir žeminių tyrimai Balandiškyje ir Minaičiuose (abu – Radviliškio r.), Daugėliškių (Raseinių r.), Pagrendos (Elektrėnų sav.) ir Zervynų (Palkabalio) (Varėnos r.) miškuose buvo apžvelgti jau anksčiau⁵, daugelis jų sulaukė atskirų publikacijų⁶, todėl šių tyrimų duomenys straipsnyje nebekartojami.

³ VĖLIUS, Gintautas; ŽYGELIS, Dalius. Pokario Lietuvos partizanų bunkeriai Mėnaičių ir Balandiščio k. (Grinkiškio sen., Radviliškio r.). *Lietuvos archeologija*, 2013, t. 39, p. 187–210; PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Atrandant partizaninio karo paveldą. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2017, nr. 3 (21), p. 64–66.

⁴ KOSAS, Mindaugas. Partizaninio pasipriešinimo fortifikacija (1944–1953). In *XX amžius fortifikacija Lietuvoje*. Red. Ingrida VELIUTĖ. Kaunas, 2008, p. 161–163; PETRAUSKIENĖ, A.; VAITKEVIČIUS, V. Op. cit., p. 64.

⁵ PETRAUSKIENĖ, A.; PETRAUSKAS, G. Op. cit., p. 231–234, 236–239; PETRAUSKAS, Gediminas; IVANOVAITĖ, Livija. Investigating Bunkers: Lithuanian Partisans, Archaeology, and Excavation in Pagrenda Forest. *Europa Orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich*, t. 10 (spaudoje); PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Archaeology of the Lithuanian Partisan War: Case of the Partisan Bunker in Daugėliškių Forest. In *Archaeologies of Totalitarianism, Authoritarianism, and Repression: Dark Modernities*. Ed. by James SYMONDS, Pavel VAŘEKA. New York, 2020, pp. 149–170.

⁶ VĖLIUS, G.; ŽYGELIS, D. Op. cit., p. 210–225; PETRAUSKIENĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Partizanų bunkeris Daugėliškių miške: kompleksinių tyrimų studija ir šaltiniai*. Raseiniai, 2017; PETRAUSKAS, G.; IVANOVAITĖ, L. Op. cit.; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A. Archaeology of the Lithuanian Partisan War...

Pirmieji sėkmingi archeologiniai partizanų bunkerių ir žeminių tyrimai suteikė akstiną tolesniems tyrinėjimams. Antai tyrimų Butkiškyje (Anykščių r.) priežastimi tapo Anykščių rajono savivaldybės administracijos planai atkurti partizanų žeminę (šie planai liko neįgyvendinti), bunkeris Šimonių girioje (Anykščių r.) ir žeminė Palkabalio miške tyrinėti siekiant užfiksuoti nesuardytas medines konstrukcijas. Visi šie bunkeriai ir žeminės buvo partizanų vadavietės, pasižymėjo sudėtinga konstrukcija, todėl jų tyrinėjimai suteikė vertingų duomenų apie įrengimo būdą.

Archeologiniai tyrimai atskleidė, kad Karaliaus Mindaugo srities vadovybės žeminė Butkiškio kaime buvo dviejų patalpų, jas jungė 22,8 m ilgio tunelis, išorės link vedė nebaigtas tunelio pavidalo išėjimas. Žeminės patalpos buvo įrengtos net 3 m gilyje, viena iš patalpų ir abu tuneliai iškasti šachtiniu būdu⁷. Algimanto apygardos vadovybės bunkeris Šimonių girioje turėjo du tunelio pavidalo įėjimus, vieno gale aptikta partizanų išvietė⁸. Tuo metu tyrinėjant Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos vadovybės žeminę Palkabalio miške ne tik nustatytos pylimų apjuostos žeminės konstrukcijos ypatybės, bet ir remiantis metalo ieškikliu aptiktais radiniais atkurtos tarp partizanų ir MGB kareivių kilusių kautynių detalės⁹.

Kiek kitoks 2012 m. Kėdainių krašto muziejaus savavališkai surengtų Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (toliau LLKS) Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos (trečiosios, arba Z) sekcijos vadovybės bunkerio Dovydų miške (Kėdainių r.) kasinėjimų atvejis¹⁰. Bunkeryje 1952 m. vasaros pabaigoje įsikūrė minėtos sekcijos vadovas, 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos signataras Juozas Šibaila-Merainis ir jo padėjėjo pareigas ėjęs Povilas Žilys-Audrūnas; iki pat partizanų žūties 1953 m. vasario 11 d. čia buvo rengiamas ir dauginamas leidinys „Prie rymančio Rūpintojėlio“. Išskirtinę bunkerio reikšmę patvirtina istoriniai duomenys, tačiau jo kasinėjimai surengti neprofesionaliai, neturint tam reikiamo pasirėngimo ir leidimo. Deja, šie kasinėjimai buvo sustabdyti tik įsikūšus paveldo institucijoms: bunkerio vietoje liko žiojėti netaisyklinga duobė, iškastose žemėse mėtėsi kasinėjant nepastebėti radiniai¹¹.

Atskirą tyrinėjimų grupę sudaro išsamūs partizanų bunkerių ir žeminių aplinkos žvalgymai metalo ieškikliais (1 pav.). Išžvalgius Legečių miško žeminės (Radviliškio r.) ir Pamedžių (Montvidinės) miško bunkerio (Plungės r.) aplinką, surinkta reikšmingų duomenų apie čia vykusias kautynes, įvardyti kautynėse naudoti ginklai, nustatytos

⁷ VĖLIUS, Gintautas. Karaliaus Mindaugo (Kalnų) partizanų srities štabo bunkeris. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, 2015, p. 592–600.

⁸ VĖLIUS, Gintautas. Algimanto apygardos štabo bunkerio Šimonių girioje tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2015 metais*. Vilnius, 2016, p. 518–527.

⁹ VĖLIUS, Gintautas. Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos štabo bunkeris. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius 2017, p. 507–514.

¹⁰ JUKNEVIČIUS, Algirdas. Lietuvos partizanų bunkeris Dovydų miške, Truskavos sen., Kėdainių raj. 2012 m. detalių archeologinių tyrimų ataskaita. Kėdainiai, 2013. *Kultūros paveldo centro Paveldosaugos biblioteka*, f. 39, ap. 1, b. 3614.

¹¹ VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. *Lietuvos partizanų valstybė*. Vilnius, 2019, p. 137.

1 pav. Archeologinių žvalgymų Pamedžių (Montvidinės) miško bunkerio aplinkoje akimirka (2019 m.). G. Petrausko nuotr.

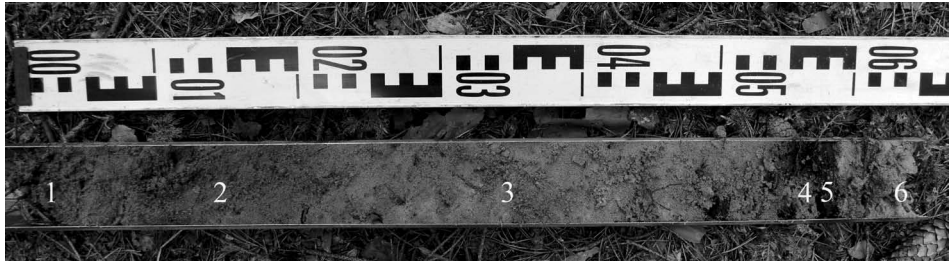
sovietų pajėgų išsidėstymo pozicijos ir puolimo kryptys, apibrėžta partizanų darbo ir laisvalaikio erdvė¹². Blinstrubiškių miške (Raseinių r.) surengti archeologiniai žvalgymai parodė, kad skirtingai, nei buvo manoma iki tol, kautynės prie žeminės nevyko, jų vietos reikia ieškoti kiek toliau nuo žeminės. Remiantis išgręžtais gręžiniais, žeminė į žemę buvo įgilinta 1,15 m, jai statyti naudota pušies mediena. Gręžinių stulpeliuose aptiktos anglys ir degėsiai leido patvirtinti pasakojimus apie žeminėje šturmo metu įsiplieskusį gaisrą¹³ (2 pav.).

Nuo 2014 m. Lietuvos partizaninio karo vietose pradėta rengti plačias žvalgomąsias ekspedicijas. Jos aprėpė bene visą Lietuvos teritoriją, tačiau didžiausias dėmesys buvo sutelktas į Vyriausiosios partizanų vadovybės pėdsakų paieškas (daugiausia žvalgytų partizanų bunkerių ir žeminių yra Vidurio Lietuvoje)¹⁴. Pasitelkus daugiametę

¹² PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai Jurbarko, Kauno ir Radviliškio rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 595–598; PETRAUSKAS, Gediminas. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai Žemaitijos nacionaliniame parke. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2019 metais* (spaudoje); PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Legečių miško partizanų žeminės aplinka. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2019 metais* (spaudoje).

¹³ PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Blinstrubiškių miško partizanai: istorija, archeologija ir paveldosauga. In *Iš Panevėžio praeities: miško broliai. XX konferencijos pranešimai*. Sud. Arūnas ASTRAMSKAS, Donatas JUZĖNAS. Panevėžys, 2018, p. 54–72.

¹⁴ PETRAUSKAS, Gediminas. Radviliškio rajono savivaldybės teritorijos (Geručių k., Godų k., Grinkiškio mst., Gulbinų k., Noručių k., Paberžių k., Šilelių k., Pašušvio mšk., Užpelkių mšk., Radviliškio r., Baisogalos ir Grinkiškio sen.) archeologinių žvalgymų 2014 m. ataskaita. Vilnius–Pašulniškės, 2015. *Lietuvos istorijos instituto rankraštynas* (toliau LIIR), f. 1, b. 7261; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas.

2 pav. Blinstrubiškių miško žeminėje išgręžtas gręžinys. Minėtinos pjūvyje užfiksuotos gaisro metu susidariusios anglys (4) ir grūdų lentų likučiai (5). G. Petrausko nuotr.

archeologinių žvalgymų patirtį, partizanų bunkerių ir žeminių duobės, jas supančios tranšėjos buvo išmatuotos, aprašytos, nustatytos jų koordinatės, sudaryti situacijos planai, o pačios vietos susietos su anksčiau žinomais arba naujai surinktais istoriniais duomenimis.

Partizanų bunkerių vietose išlikusios 2×3 m, 2,5×3,5 m, 3×4 m ar panašaus dydžio keturkampės duobės, jų kraštuose – vieno ar kelių įėjimo griovių žymės, už pastarąsias kiek didesnes žeminių duobes neretai supa pylimai. Tačiau tik žvalgant aptikti radiniai (rusiški ir vokiški šaudmenys, rečiau – uniformų dalys ir asmeniniai partizanų daiktai) gali paliudyti arba paneigti šių vietų sąsajas su Lietuvos partizaniniu karu. Antai Bargailių miško alkakalnio (Radviliškio r.) aikštelėje surasta Tarpukario Lietuvos kariuomenės uniformos saga leido čia aptiktus du bunkerius susieti su Lietuvos partizanais¹⁵. Prie bunkerių ir žeminių aptikti radiniai gali suteikti galimybę nustatyti apytikslį jų laikotarpį, apleidimo priežastis, naudotus ginklus ir, kaip rodo Butkių miško partizanų bunkerio (Radviliškio r.) aplinkos žvalgymų atvejis¹⁶, netgi atsakyti į klausimą, ar partizanai buvo užpulti sovietų pajėgų.

tas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2015 metais*. Vilnius, 2016, p. 498–510; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai Radviliškio rajone. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius 2017, p. 441–450; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 641–653; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 590–600; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Žvalgymai Birštono, Prienų ir Raseinių rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 564–565; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Archeologinių ir istorinių vietų žvalgymai 2016 m. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 544–550, 558–559; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Lietuvos partizaninio karo vietos Pasvalio ir Radviliškio rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2019 metais* (spaudoje).

¹⁵ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai..., p. 502–503.

¹⁶ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 594–595.

Partizanų stovyklaviečių tyrimai

Įtvirtintos ir atvirojo tipo stovyklavietės yra neatsiejama Lietuvos partizaninio karo vietų grupė. Kaip minėta, įtvirtintos stovyklavietės – tai bunkerių arba žeminių, jas supančių pylimų, apkasų, tranšėjų ir kulkosvaidžio lizdų kompleksas. Neretai tokiose stovyklavietėse yra išlikusių požeminių maisto ir ginklų sandėlių, vandens šulinėlių duobių. Priešingai nei įtvirtintose stovyklose, atvirose stovyklavietėse jokių išorinių reljefo požymių dažniausiai nepastebima¹⁷, o apie jų vietą galima spręsti tik iš archeologinių, archyvinių ir sakytinės istorijos duomenų.

Archeologiniai partizanų stovyklaviečių tyrimai yra nauja Lietuvos partizaninio karo archeologijos kryptis. Stovyklaviečių žvalgymai metalo iešikliais pradėti 2016 m. ir nuo tada buvo tyrinėtose keturių įtvirtintų ir dviejų atvirų stovyklų vietos. Nedidelės apimties įtvirtintų stovyklaviečių žvalgymai atskleidė, kad 1944 m. pabaigoje ar 1945 m. sausį Geležinio Vilko partizanų kuopos partizanai Žiemkelio miške (Kauno r.) buvo įrengę tris žemines¹⁸, panašiu laikotarpiu datuojamoje, su Vlodo Pabarčiaus kuopos partizanais siejamoje Šilainių miško (Pušynės) stovyklavietėje (Kėdainių r.) išmatuotos penkių žeminių duobės ir trijų gynybinių įtvirtinimų vietos¹⁹. Tuo metu spėjamoje Vyčio apygardos Žaliosios rinktinės partizanų stovyklavietėje Tarušų miške (Panevėžio r.) buvo trys bunkeriai: du bunkerius saugojo žemių pylimai, prie vieno iš jų rasta maisto ir šaudmenų sandėliavimo duobių²⁰.

Išsamūs įtvirtintos Žadeikių miško partizanų stovyklavietės (Pasvalio r.), apie kurią neturima jokių rašytinių ir sakytinės istorijos duomenų, žvalgymai metalo iešikliais nusipelno būti aptarti plačiau²¹. Stovyklavietėje išlikusios dviejų žeminių duobės, jas supa 28-ių apkasų žiedas, kiek atokiau nuo žeminių iškasti dar keturi pavieniai apkasai. Žvalgant aptikti radiniai leidžia pagrįstai teigti, kad stovyklą tarp 1944 m. ir 1946 m. naudojo Jono Alenčiko-Dragūno vadovaujamas Žadeikių miško partizanų būrys. Ekspedicijos metu apibrėžta partizanų darbo ir laisvalaikio erdvė, remiantis surastais šaudmenimis nustatyta, kad žeminės buvo apšaudytos sovietų pajėgų. Šis tyrimų atvejis atskleidė, kaip stipriai archeologiniai duomenys gali pakeisti suvokimą apie nebylias, su istoriniais įvykiais ir pasakojimais nesusietas Lietuvos partizaninio karo vietas.

Atskiro dėmesio nusipelno vaizdingame Dulgelės slėnyje ir aukštumos šlaituose buvusios atviros Dulgininkų miško partizanų stovyklavietės (Druskininkų sav., Lazdijų r.) žvalgymų rezultatai. 1945 m. pavasarį Šarūno rinktinės vado Vytauto Gončiaus-

¹⁷ PETRAUSKIENĖ, A.; VAITKEVIČIUS, V. Op. cit., p. 63–64.

¹⁸ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 591–592.

¹⁹ VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A. Op. cit., p. 546–547.

²⁰ VAITKEVIČIUS, Vykintas. Nežinomų objektų Kelmės, Panevėžio, Raseinių ir Švenčionių r. sav. archeologinių žvalgymų 2019 m. ataskaita. Pašulniškės, 2020. LIIR, neinventorinta.

²¹ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. Lietuvos partizaninio karo vietos Pasvalio ir Radviliškio rajonuose...

3 pav. Dulgininkų miško partizanų stovyklavietėje Dulgelės upelyje įrengtos hidroelektrinės likučiai, žvelgiant iš šiaurės vakarų (2017 m.). G. Petrausko nuotr.

Alseikos įkurtoje stovyklavietėje tų pačių metų rugpjūtį lankėsi partizanų Dzūkijos vadas Juozas Vitkus-Kazimieraitis, tačiau apie pačią stovyklą literatūroje užsimenama vos keliais sakiniais²². Stovyklavietė nebuvo aptikta sovietų saugumo, joje nevyko jokie kariniai susirėmimai – visa tai lėmė, kad apie šią Lietuvos partizaninio karo vietą nėra jokių archyvinų duomenų.

Archeologiniai žvalgymai leido nustatyti tikslią Dulgininkų miško stovyklos vietą, suteikė apie ją itin vertingų duomenų²³. Žvalgomosios ekspedicijos metu aptikta partizanų laužavietė ir kiek tolėliau nuo stovyklos buvusios žeminės duobė, užfiksuoti stovyklavietėje tekančioje Dulgelėje įrengtos hidroelektrinės likučiai – pusiau tašytas virš vandens iškilęs pušies kelmas su metalinėmis konstrukcijomis (3 pav.). Ši hidroelektrinė gamino elektros srovę, kurios, išsikrovus galvaniniams elementams, turėjo pakakti radijo aparatui klausytis²⁴. Aptikti radiniai byloja, kad partizanai stovyklauti pasirinko 30×70 m dydžio plotą dešiniojo upelio kranto slėnyje, tačiau ne mažiau aktyvi partizanų veikla vyko to paties kranto aukštumos viršuje.

Iš naujausių partizanų stovyklaviečių tyrinėjimų minėtinas 1944 m. rugpjūčio 15–25 d. Lietuvos laisvės armijos „Vanagų“ karinės stovyklos vietos Plokštinės miške (Plungės r.)

²² SURAUČIUS, Antanas. *Žalioj rikiuotėj*. Punksas, 2006, p. 126.

²³ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 641–644.

²⁴ SURAUČIUS, A. Op. cit., p. 126.

4 pav. Mokomasis apkasas Lietuvos laisvės armijos Vanagų karinėje stovykloje Plokštinės miške, žvelgiant iš rytų (2019 m.). G. Petrausko nuotr.

tyrimų atvejis²⁵. Šie tyrimai atskleidė, kad stovyklavietės šerdis – tai masyvios kalvos (Vanago kalnelio) rytinė papėdė, tačiau stovyklos erdvė taip pat apėmė aikštelės pietrytinę ir dar vienos neaukštos kalvelės vakarinę dalį. Kalvos aikštelėje įrengtose dviejose žeminėse buvo saugomos maisto atsargos ir ginklai, Vanago kalnelio pietinėje papėdėje iškasti keturi masyvūs mokomieji apkasai (4 pav.). Tačiau bene didžiausias „Vanagų“ karinės stovyklos vietos tyrimų pasiekimas yra nustatyta vadavietė ir į karinius mokymus atvykusių „Vanagų“ palapinių stovėjimo vieta, patvirtinti istoriniai duomenys, kad šaudymo pratybos vyko už stovyklos ribų.

Kautynių vietų tyrimai

Kautynių vietų tyrimai – tai antra nauja per pastarąjį dešimtmetį susiformavusi Lietuvos partizaninio karo archeologijos kryptis. Jos pradžia siejama su nuosekliomis 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynių vietos (Radviliškio r.) paieškomis ir tyrimais. Užpelkių miško kautynės, kaip neatsiejama LLKS Vyriausiosios vadovybės pasakojimo dalis, turėjo didelę įtaką tolesnei partizanų vadovybės ir Prisikėlimo apygardos istorijai, jos eigai²⁶. Užpelkių miške žuvo penki laisvės kovotojai, tarp kurių

²⁵ PETRAUSKAS, G. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai...

²⁶ PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Iš Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijos: 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynės. In *The Unending War? The Baltic States after 1918* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, vol. XXXVI). Ed. by Vytautas JOKUBAUSKAS, Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2018, p. 151–174; PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Archaeology of Modern Conflict: The War after the War in Lithuania and Battle of*

buvo du 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos signatarai: Petras Bartkus-Žadgaila ir Bronius Liesis-Naktis. Dar keturi partizanai iš kautynių sėkmingai pasitraukė.

1999 m. įamžinus menamą Užpelkių miško kautynių vietą, klausimų dėl jos lokalizavimo tikslumo tyrėjams ir plačiai visuomenei nekilo. Tačiau paminklo aplinkos patikrinimas metalo ieškikliu parodė, kad kariniai veiksmai kautynių dalyvio Viktoro Šniuolio-Vytvyčio nurodytoje vietoje nevyko. 2014 m. pradėtos kautynių vietos paieškos tapo pavyzdiniu kompleksinių Lietuvos partizaninio karo tyrimų atveju²⁷.

Užpelkių miško kautynes liudijančių partizanų dokumentų gausa – išskirtinis atvejis Lietuvos partizaninio karo istorijoje. Tarp šių dokumentų minėtina praėjus keturiems mėnesiams po kautynių partizano Lauryno Mingėlo-Džiugo parengta išsami schema. Išanalizavus istorinius duomenis ir apie 1949 m. rugpjūčio 13 d. įvykius surinkus naujų žinių, Užpelkių miško kautynių vietos paieškos davė rezultatų: nustatyta tiksli jų vieta, atkurtos kautynių aplinkybės ir eiga, sovietų pajėgų išsidėstymas ir tikėtinos partizanų atsitraukimo kryptys. Šie tyrimai dar kartą patvirtino, kad glaudus istorikų, archeologų, ginkluotės ir karo taktikos žinovų bendradarbiavimas yra būtina Lietuvos partizaninio karo tyrimų sąlyga.

Atskiro dėmesio nusipelno 1945 m. lapkričio 20 d. kautynių ir žymaus Dzūkijos partizanų vado Jono Neifaltos-Lakūno žūties vietos Stebulių kaime (Lazdijų r.) žvalgymai. Kuriant dokumentinį filmą apie 1945 m. gegužės 16 d. Kalniškės mūšį ir Lietuvos partizanams mūšyje vadovavusį J. Neifaltą, išžvalgytas 1,2 ha plotas, aptikta kautynes ir partizano žūtį menančių radinių. Partizano žūties vieta apibrėžta pagal 14-os nepanaudotų ir sovietų kareivių ištaisytų šovinių telkinį²⁸. Nors archeologinių žvalgymų uždavinys – nustatyti J. Neifaltos žūties vietą – buvo pasiektas, žvalgymų rezultatų pateikimas kaip „mažai informatyvių archeologinių tyrinėjimų“²⁹ rodo, kad šių tyrimų reikšmė buvo įvertinta nepakankamai.

Pabaigoje minėtinos net ketverius metus Bargailių miško aukštapelkėje (Praviršulio Tyrulyje) (Radviliškio r.) trukusios partizanų stovyklavietės, 1945 m. ir 1951 m. kautynių vietų paieškos. Ieškant stovyklavietės ir dviejų kautynių vietų, plačiai remtasi partizanų dokumentais, sovietų saugumo duomenimis ir pateikėjų pasakojimais³⁰,

Užpelkiai Forest, 1949. In *Fields of Conflict. Conference 2018 Pequot Museum. Conference Proceedings: 10th Biennial International Conference, 26–30 September 2018, Mashantucket Pequot Museum and Research Center*, Vol. 3. Ed. by Nikita MOREIRA, Michael DERDERIAN, Ashley BISSONNETTE. Mashantucket, CT, 2019, pp. 6–7.

²⁷ PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A.; VAITKEVIČIUS, V. Iš Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijos...; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A.; VAITKEVIČIUS, V. *Archaeology of Modern Conflict...*

²⁸ VĖLIUS, Gintautas. Lietuvos partizanų būrio vado Jono Neifaltos-Lakūno kovos ir žūties vietos (29605) Stebulių k., Teizų sen., Lazdijų r. sav., archeologinių žvalgymų 2016 m. ataskaita. Vilnius, 2017. *LIIR*, f. 1, b. 8435.

²⁹ Mažai informatyviūs archeologiniai tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 534.

³⁰ *Partizano kelio. Partizano Juozo Paliūno-Ryto prisiminimai*. Sud. Aurelija MALINAUSKAITĖ, Darius JUODIS. Vilnius, 2012, p. 73–76; PETRAUSKAS, Gediminas. Radviliškio r. archeologinių žvalgymų 2016 m. ataskaita. Vilnius–Pašulniškės, 2017, l. 8–13. *LIIR*, neinventorinta.

metalo ieškikliais išžvalgytas iki 30 ha plotas, tačiau 2016 m. pradėti žvalgymai iki šiol žymesnių rezultatų nedavė³¹.

Partizanų palaikų užkasimo vietų tyrimai

Archeologai rezistentų palaikų paieškose įstatymo nustatyta tvarka dalyvauja nuo 1992 m. (pavienių atvejų žinoma ir anksčiau), tačiau leidimas šiems tyrimams atlikti pirmą kartą išduotas tik dar po ketverių metų. Nuo tada iki pat 2010 m. partizanų palaikų užkasimo vietų tyrimai su nedidelėmis išimtimis buvo vienintelė Lietuvos partizaninio karo vietų tyrinėjimų grupė. Šiandien turima dokumentuotų duomenų apie beveik 20-ye palaikų užkasimo vietų atliktus archeologinius tyrimus³². Tarp pastarųjų didžiausio – valstybinio ir tarptautinio – atgarsio sulaukė NKGB–MGB Vilniaus vidaus kalėjime nužudytų ir Tuskulėnų dvaro sodybos teritorijoje užkastų rezistentų palaikų tyrimų atvejis³³.

Po 2010 m. partizanų palaikų paieškos Lietuvoje nenutrūko. Per šį laikotarpį daugiausia partizanų artimųjų ir kitų suinteresuotų asmenų prašymu tyrinėta 17 žinomų arba spėjamų palaikų užkasimo vietų. Tarp tyrimų užsakovų toliau daugiausia minimas Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (13 tyrimo atvejų), tačiau pavienes partizanų palaikų paieškas taip pat inicijavo Akmenės rajono savivaldybės administracija, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija³⁴ bei Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga. Partizano Petro Stankaus-Grudžio palaikų Lapgirių miške (Jurbarko r.) paieškos surengtos giminaičių prašymu asmenine šio straipsnio autoriaus iniciatyva, o Rietave penkių partizanų palaikai atsitiktinai rasti tyrinėjant Oginskių dvaro sodybos teritoriją³⁵.

³¹ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai Radviliškio rajone..., p. 442; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 647–648; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 593; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. Lietuvos partizaninio karo vietos...

³² PETRAUSKIENĖ, A.; PETRAUSKAS, G. Op. cit., p. 226–230, 241–244.

³³ GARMUS, Antanas; JANKAUSKAS, Rimantas; URBANAVIČIUS, Vytautas. Prospects of Lithuanian Forensic Anthropology. *Acta Medica Lituanica*, 1999, vol. 6 (3), pp. 238–241; JANKAUSKAS, Rimantas; BARKUS, Arūnas; URBANAVIČIUS, Vytautas; GARMUS, Antanas. Forensic Archaeology in Lithuania: The Tuskulėnai Mass Grave. *Acta Medica Lituanica*, 2005, vol. 12 (1), pp. 70–74; JANKAUSKAS, Rimantas; GARMUS, Antanas; BARKUS, Arūnas; URBANAVIČIUS, Vytautas. Teismo archeologijos patirtis Lietuvoje: Tuskulėnų masinės kapavietės Vilniuje tyrimai. *Lietuvos archeologija*, 2005, t. 28, p. 217–230; JANKAUSKAS, Rimantas. Forensic Anthropology and Mortuary Archaeology in Lithuania. *Anthropologischer Anzeiger. Journal of Biological and Clinical Anthropology*, 2009, vol. 67, no. 4, pp. 395–404; JANKAUSKAS, Rimantas. Forensic Archaeology in Lithuania. In *Forensic Archaeology: A Global Perspective*. Ed. by W. J. Mike GROEN, Nicholas MÁRQUEZ-GRANT, Robert C. JANAWAY. Oxford, 2015, pp. 103–106.

³⁴ 2012 m. archeologiniai tyrimai Dusetose atlikti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centru, 2013 m. – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos užsakymu.

³⁵ KONTRIMAS, Darius. Tyrimai Rietavo Oginskių dvaro sodybos teritorijoje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 240–241; ŽYGELIS, Dalius. Sugrįžę iš nebūties (Rietavo dvaro sodyboje

Ieškant partizanų palaikų daugiausia buvo rengiami nedidelės apimties archeologiniai tyrimai (iširtas plotas siekia nuo 8 m² iki 200 m²), tačiau neretai jie baigdavosi be rezultatų. Pavieniais atvejais skyrėsi ir pačių tyrimų pobūdis: spėjamoje partizano Jurgio Meškos palaikų užkasimo vietoje Druskių kaime (Molėtų r.) atlikti papildomi tyrimai georadaru³⁶, partizano P. Stankaus palaikų paieškose apsiribota žvalgymais giluminiu metalo ieškikliu³⁷. Tuo metu Apušroto kaimo senosiose kapinėse (Akmenės r.), Dusetų (Zarasų r.) ir Panevėžio NKVD būstinių kiemuose surasti palaikai, remiantis teismo medicinos ekspertizės išvadomis, yra ne partizanų, o anksčiau nei XX a. palaidotų mirusiųjų³⁸.

Iš visų per paskutinius dešimt metų tyrinėtų spėjamų partizanų palaikų užkasimo vietų sėkmingais laikomi vos penki tyrimų atvejai (įskaitant 2012 m. šalia partizanų bunkerio Zervynų (Palkabalio) miške aptiktus partizanų palaikų likučius³⁹). Antai 2014 m. Miškiniškės kaime (Ignalinos r.) rasti trijų 1944 m. gruodžio 28 d. žuvusių, karstuose palaidotų apdegusių partizanų palaikų likučiai. Šių tyrimų pagrindu tapo sovietų saugumo bylų ir kraštotyriminkų surinkti istoriniai duomenys, partizanų palaikų užkasimo vieta nustatyta pagal tiksliai šalia jos pastatytą kryžių⁴⁰. Siekiant aptikti Pietų Lietuvos partizanų vado J. Vitkaus-Kazimieraičio ir Dainavos apygardos vado Liongino Baliukevičiaus-Dzūko palaikus, 2019 m. Leipalingyje (Druskininkų sav.) ekshumuoti dar 1991 m. miestelio kapinėse palaidoti 33 partizanų palaikų likučiai⁴¹. Rietavo Oginskių dvaro sodybos teritorijoje surastų palaikų tyrimų atvejis apžvelgtas jau anksčiau⁴², o nuo 2017 m. rengiami išsamūs Vilniaus Našlaičių kapinių tyrimai tapo vienu didžiausių pastarųjų metų archeologinių atradimų Lietuvoje.

rastų partizanų palaikų identifikavimas). *Genocidas ir rezistencija*, 2012, t. 1 (31), p. 198–203; JANKAUSKAS, R. *Forensic Archaeology in Lithuania...*, p. 106.

³⁶ MARCINKEVIČIŪTĖ, Eglė; ZABIELA, Gintautas. Mažai informatyvūs archeologiniai tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011 metais*. Vilnius, 2012, p. 634.

³⁷ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 646; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 590–591.

³⁸ KRANIAUSKAS, Rokas. Pokario rezistencijos dalyvių kapų paieška Apušroto (Gerkiškių) kaimo senosiose kapinėse. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 134–139; PETRULIENĖ, Alfreda. Kapai Panevėžyje, A. Smetonos gatvėje 30. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 146–148; JANKAUSKAS, Rimantas; JATAUTIS, Šarūnas; SUNCOVAS, Vaidotas; URBANAVIČIUS, Agnius. Preliminarūs 2011 m. archeologinių tyrimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai (griauniniai palaidojimai). *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011 metais*. Vilnius, 2012, p. 607; ŽILINSKAITĖ, Agnė; VĖLIUS, Gintautas. Palaidojimai Dusetų NKVD būstinės kieme. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*. Vilnius, 2013, p. 219–224.

³⁹ ŽILINSKAITĖ, Agnė; VĖLIUS, Gintautas. Genio grupės štabo bunkeris Zervynų-Palkabalio miške. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*. Vilnius, 2013, p. 652–659; JANKAUSKAS, R. *Forensic Archaeology in Lithuania...*, p. 106–107.

⁴⁰ VĖLIUS, Gintautas. Partizanų kapavietė Miškiniškės kaime. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, 2015, p. 600–603.

⁴¹ VĖLIUS, Gintautas. Leipalingio miestelio kapinių (Černiauskų g. 1, Leipalingio mstl., Leipalingio sen., Druskininkų sav.) detaliųjų archeologinių tyrimų (ekshumacijos) 2019 metais ataskaita. Vilnius, 2019. *LIR*, neinventorinta.

⁴² PETRAUSKIENĖ, A.; PETRAUSKAS, G. Op. cit., p. 230.

Vilniaus NKGB–MGB vidaus kalėjime (tardymo izoliatoriuje) 1956–1969 m. mirties bausme nubaustų partizanų, politinių kalinių ir rezistentų palaikų užkasimo vieta daugelį metų nebuvo žinoma. Remiantis istorinio tyrimo išvada, kad Vilniaus vidaus kalėjime už politinius ir ekonominius nusikaltimus (pagal to meto sovietinės okupacinės valdžios teisę) įkalintiems kaliniams ir Lukiškių kalėjime laikytiems kriminaliniams nusikaltėliams mirties bausmė neretai būdavo paskiriama tą pačią dieną, iškelta prielaida apie nužudytųjų palaikų užkasimą Vilniaus Našlaičių kapinėse⁴³. Tarp sušaudytų asmenų buvo partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas, todėl 2018 m. minint partizano 100-ąsias gimimo metines, šio ir kitų laisvės kovotojų palaikų paieškos tapo valstybinės reikšmės uždaviniu.

Archeologiniai Vilniaus Našlaičių kapinių tyrimai, kurių vietą padėjo apibrėžti kapinių knygos, planai ir užkasant nužudytojo kūną dalyvavusio liudininko prisiminimai, patvirtino teorinę prielaidą apie kapinėse paslėptus sušaudytų laisvės kovotojų palaikus. Per trejus tyrimų metus surasti 53 kapai, iš kurių 25-ioose buvo sumesti 42 nužudytų partizanų, politinių kalinių ir kitų rezistentų, mirties bausme nuteistų kriminalinių nusikaltėlių palaikai⁴⁴. Atlikus antropologinius tyrimus, teismo medicinos ekspertizę, remiantis kaukolių ir nuotraukų sugretinimu ir DNR tyrimais, nustatytos dalies mirusiųjų tapatybės. Tarp pastarųjų minėtini partizanai A. Ramanauskas, Albinas Ivanauskas-Topolis, Antanas Kraujelis-Siaubūnas ir Juozapas Streikus-Stumbras. Netrukus Vilniaus Antakalnio kapinėse surengtos valstybinės A. Ramanausko ir A. Kraujelio laidotuvės byloja apie išskirtinę šio atradimo reikšmę.

Kitų Lietuvos partizaninio karo vietų tyrimai

Apžvelgus naujausius partizanų bunkerių, žeminių, stovyklaviečių, kautynių ir palaikų užkasimo vietų tyrinėjimus, į atskirą grupę išskiriami per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje surengti sodybų, partizanų susitikimo, žūties ir archyvų užkasimo vietų tyrimai bei jų rezultatai. 2012–2013 m. kompleksinių Lietuvos partizanų ryšininkų Sąjū sodybos Balandiškyje (Radviliškio r.) tyrimų duomenys apžvelgti jau anksčiau⁴⁵. Sąjū sodyba, kurios tyrimai apėmė gyvenamąjį namą, jo pasienius ir daržinės vietą (joje

⁴³ INDRIŠIONIS, Darius. Mirties bausmė Lietuvos SSR 1950–1990 m.: teisiniai pagrindai ir periodizacija. *Genocidas ir rezistencija*, 2016, t. 1 (39), p. 63–80.

⁴⁴ VĖLIUS, Gintautas. 1956–1969 m. nuteistųjų mirties bausme palaidojimų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 671–681; VĖLIUS, Gintautas. Adolfo Ramanausko-Vanago palaikų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 609–617; VĖLIUS, Gintautas. Vilniaus senųjų kapinių, vad. Antakalnio kapinėmis, komplekso (36243) senųjų kapinių (2277) teritorijos detaliųjų archeologinių tyrimų 2019 metais ataskaita. Vilnius, 2019. *LIIR*, neinventorinta.

⁴⁵ PETRAUSKIENĖ, A.; PETRAUSKAS, G. Op. cit., p. 234–235. Taip pat žr.: PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Kompleksiniai Sąjū sodybos Balandiškyje tyrimai. *Gimtasai kraštas*, 2013, t. 6, p. 94–100.

buvo įrengtas bunkeris), išlieka vienintelė tyrinėta tokio pobūdžio Lietuvos partizaninio karo vieta.

Apie 1950 m. liepos 30 d. Šaukoto I kaimo (Radviliškio r.) laukuose įvykusį Prisiikėlimo apygardos Maironio rinktinės Kudirkos ir Mindaugo tėvūnijų partizanų susitikimą ir žūtį leidžia kalbėti istoriniai duomenys ir pateikėjų liudijimai, šalia buvusios girininkijos pastatų šiam įvykiui atminti 1979 m. ar 1980 m. pasodinti keturi ažuolai⁴⁶. Tikintis aptikti partizanų ir sovietų pajėgų susišaudymą liudijančių radinių, 2017 m. spėjamoje partizanų susitikimo ir žūties vietoje metalo iešikliais išžvalgytas apie 0,6 ha plotas⁴⁷. Nors archeologiniai žvalgymai žymesnių rezultatų nedavė, šiandien lieka neaišku, ar paieškoms buvo pasirinkta netinkama vieta, ar susišaudymą ir partizanų žūtį menantys paviršiniai radiniai buvo sunaikinti daugelį metų dirbant žemę.

110

Pabaigoje minėtinos 2017 m. Plauginių miške (Raseinių r.) ir Ustronėje (Širvintų r.) surengtos partizanų archyvų paieškos. Apie Plauginių miške *po ažuolu* paslėptą partizanų archyvą sužinota iš partizanų ryšininko ir rėmėjo Juozo Ivanausko-Baravykiuko. Žymus ažuolas, vadinamas Gražiuoju, Plauginių miške yra tik vienas, todėl ieškant partizanų archyvo laikytasi prielaidos, kad jis galėjo būti paslėptas prie žaliuojančio gamtos paminklo statusą turinčio medžio senolio. Giluminiu metalo iešikliu išžvalgius ažuolo aplinką, aptikta radinių, siejamų su miške įsitvirtinusiiais Antrojo pasaulinio karo Raudonosios armijos daliniais, tačiau paties archyvo surasti nepavyko⁴⁸.

Kiek kitaip susiklostė su partizanų vadu Jonu Misiūnu-Žaliu Velniu, broliais partizanais Feliksu Bagdonavičiumi-Barsuku ir Vytautu Bagdonavičiumi-Topoliu siejamo archyvo paieškos Ustronės viensėdyje. Anot partizanų F. ir V. Bagdonavičių pusseserės Adelės Bagdonavičiūtės-Plepienės, šalia jos tėvo Stanislovo Bagdonavičiaus gyvenamojo namo buvo paslėpta lagaminą primenanti dėžė (*čiumadanas*) su partizanų dokumentais. Stribams apieškojus sodybą, dėžę šeimininkai atkasė ir paslėpė dirbamoje, vėliau mišku užaugusioje vietoje⁴⁹.

Žvalgant spėjamą archyvo užkasimo vietą, aptikta vokiškos prieštankinės minos *Tellermine 42* dėžė kastuvėliu pradaužtu šonu, jos viduje buvo įdėti du medaliai: Trečiojo reicho II laipsnio Kryžius su kardais (su svastika ir 1939 m. data) ir lietuviškas ugniagesio apdovanojimas „Artimui pagalbon“. Be to, dėžėje taip pat rasta Antrojo pasaulinio karo metų lietuviškų laikraščių skiaučių ir plastikinis vokelis su laikraščio skuteliais ir nedideliu mašinėle lietuvių kalba spausdinto dokumento gabalėliu⁵⁰

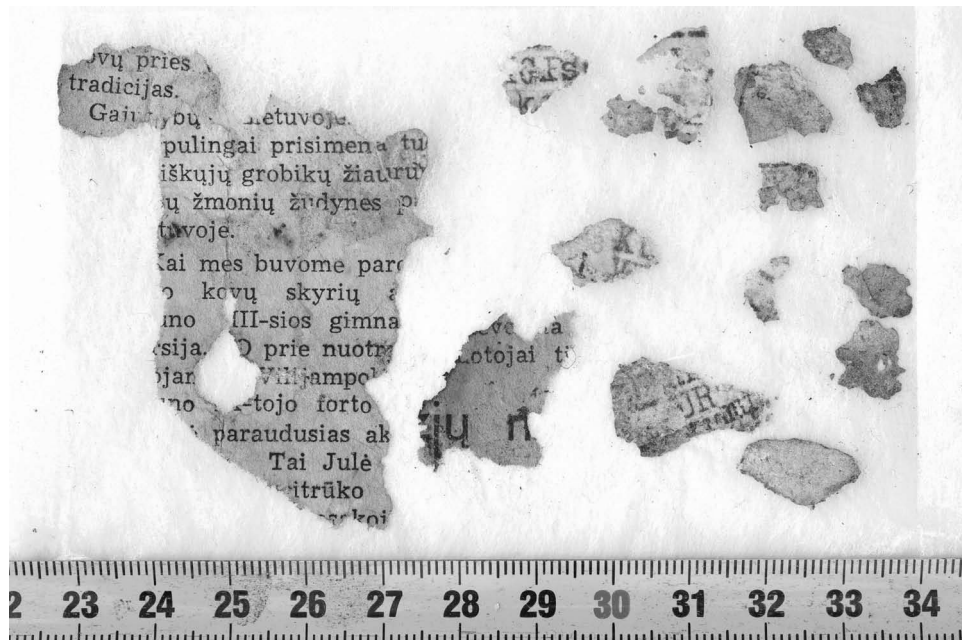
⁴⁶ PETRAUSKAS, Gediminas. Druskininkų savivaldybės, Jurbarko, Kelmės, Lazdijų, Molėtų, Radviliškio, Raseinių ir Širvintų rajonų archeologinių žvalgymų 2017 m. ataskaita. Vilnius–Pašulniškės, 2018, I. 29–30. *LIR*, neinventorinta.

⁴⁷ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 648–649.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 649–651.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 651.

⁵⁰ *Ibid.*

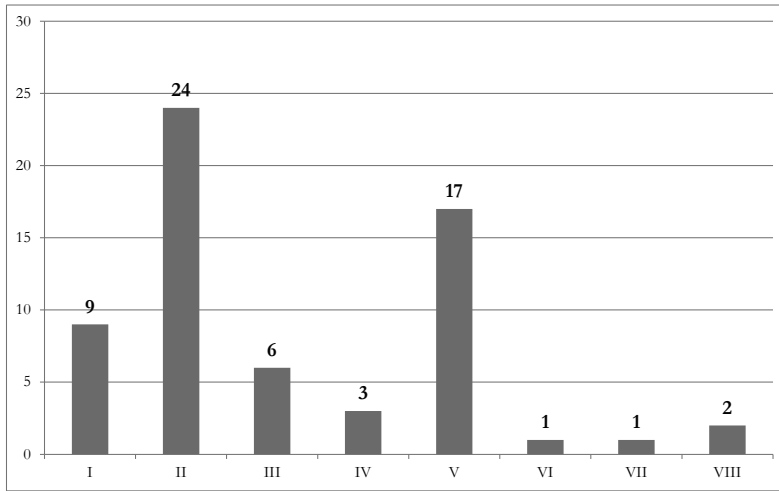
5 pav. Ustronėje aptikto laikraščio ir partizanų dokumento skiautės. G. Petrausko nuotr.

(5 pav.). Prieštankinės minos dėžė primena A. Bagdonavičiūtės-Plepienės minimą lagaminą, o apie joje paslėptą archyvą leidžia kalbėti mašinėle spausdinto dokumento skiautelės. Sprendžiant iš dėžės šone pradaužtos skylės, partizanų archyvas kadaise jau buvo surastas, tačiau tolesnis jo likimas nėra žinomas.

Lietuvos partizaninio karo archeologija ir ateities perspektyvos

XX a. paskutiniame dešimtmetyje pradėjus Lietuvos partizanų palaikų užkasimo vietų tyrimus, šios vietos netapo archeologijos mokslo objektu ir nesukėlė didesnio archeologų susidomėjimo. Nuo 2010 m. rengiami partizanų bunkerių, žeminių, stovyklaviečių, kautynių ir kitų vietų tyrimai, juos lydintys atradimai pamažu pakeitė archeologų požiūrį į Lietuvos partizaninio karo vietas, leido pabrėžti jų reikšmę. Atsirado pagrindas apie partizaninį karą kalbėti naujai, galimybė praplėsti archeologijos sampratą, formuluoti teorines ir metodines Lietuvos partizaninio karo archeologijos apibrėžtis.

Per paskutinius dešimt metų Lietuvoje tyrinėtos 63 partizaninio karo vietos (6 pav.). Partizanų bunkeriai, žeminės ir jų aplinka sudaro didžiausią tyrinėtų vietų dalį (52,4 %), kiek mažiau surengta partizanų palaikų paieškų ir užkasimo vietų tyrimų

6 pav. 2010–2019 m. tyrinėtos Lietuvos partizaninio karo vietos: I – bunkeriai ir žeminės; II – bunkerių ir žeminių aplinka; III – stovyklavietės; IV – kautynių vietos; V – palaikų užkasimo vietos; VI – susitikimo vietos; VII – sodybos; VIII – archyvų užkasimo vietos. G. Petrausko diagr.

(27 %). Iki šiol buvo ištirti 9 bunkeriai ir žeminės, 24-iose vietovėse metalo iešikliu išvalgyta bunkerių ir žeminių aplinka, dar 17-oje vietų surengtos partizanų palaikų paieškos. Pastaraisiais metais Lietuvos partizaninio karo tyrimų laukas stipriai išsiplėtė – tyrinėjamos partizanų stovyklavietės (6 vietos), kautynių ir spėjamos archyvų užkasimo vietos (atitinkamai 3 ir 2 vietos). Su Lietuvos partizaniniu karu siejamų sodybų tyrimai ir partizanų susitikimo vietų paieškos kol kas išlieka epizodinės.

Partizaninio karo vietų tyrimai yra bendrų Lietuvos archeologijoje vykstančių pokyčių atspindys. Šiandien, be partizaninio karo vietų, plačiai tyrinėjamos su Pirmuoju ir Antruoju pasauliniais karais siejamos vietos: fortifikacijos įrenginiai, slėptuvės, žydų žudynių ir darbo stovyklų vietos, o didžiausio tyrėjų dėmesio sulaukia Vermachto ir Armijos Krajovos karių palaikų paieškos, pavienių kapų ir masinių kapaviečių tyrinėjimai. Šie archeologiniai tyrimai Lietuvos partizaninio karo vietų tyrimus pranoksta apimtimi (ypač tai pasakytina apie Vermachto karių palaikų paieškas), tačiau jie, be vieno apžvalginio⁵¹, kelių antropologinės ir teismo archeologijos tematikos straipsnių⁵² ir pranešimų konferencijose⁵³, iki šiol nesulaukė platesnės analizės ir apibendrinimo.

⁵¹ KATALYNAS, Kęstutis; VITKŪNAS, Manvydas. Karių kapai Vilniuje, rasti archeologinių tyrimų metu. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 357–361, 363–370, 375–376, 381–385.

⁵² JANKAUSKAS, Rimantas; MILIAUSKIENĖ, Žydrūnė; STANKEVIČIŪTĖ, Daina; KUNCEVIČIUS, Albinas. Im Osten etwas Neues: Anthropological Analysis of Remains of German Soldiers from 1915–1918. *Anthropologischer Anzeiger. Journal of Biological and Clinical Anthropology*, 2011, vol. 68, no. 4, pp. 393–414; JANKAUSKAS, R. Forensic Archaeology in Lithuania..., p. 100–103.

⁵³ Minėtini 2016 m. gruodžio 2 d. Kėdainiuose ir 2017 m. lapkričio 24 d. Palangoje surengtose konferencijose skaityti pranešimai apie naujausius archeologinius tyrinėjimus.

Apie didėjantį Lietuvos partizaninio karo ir apskritai XX a. karinių konfliktų vietų tyrimų skaičių, jų sklaidą byloja svarbiausius metų archeologinius tyrimus ir jų rezultatus pristatančio mokslinio informacinio leidinio „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ turinys. Dar 2010 m. leidinyje atsiradęs „Moderniųjų laikų archeologijos“⁵⁴ skyrius 2017 m. pasiekė net 84 puslapių apimtį (palyginimui – 1994–1996 m. rezistentų masinės kapavietės Tuskulėnų dvaro sodyboje tyrimai į šį leidinį apskritai nebuvo įtraukti). Be to, skirtingai nei Antrojo pasaulinio karo tyrimų atveju, pastaraisiais metais Lietuvos partizaninio karo archeologijos tematika pasirodė mokslo studija⁵⁵, nemažai straipsnių⁵⁶, nuolatos rengiami pristatymai, konferencijose Lietuvoje ir užsienyje skaitomi moksliniai pranešimai. Visa tai rodo, kad Lietuvos partizaninio karo tyrimai jau tapo atskira archeologijos mokslo kryptimi.

Daugelį metų Lietuvos partizaninio karo tyrėjai sovietų saugumo bylas laikė abejonių nekeliančiu tyrimų šaltiniu. Šios bylos tapo daugelio monografijų, mokslinių ir kraštotyros pobūdžio straipsnių pagrindu, ir tik retais atvejais archyviniai duomenys sulaukė didesnės kritikos (partizanų dokumentai istoriniuose tyrimuose iki šiol beveik nenaudojami). Partizaninio karo dalyvių ir amžininkų prisiminimai reikšmingai papildė istorinį pasakojimą, suteikia archyvinėse bylose neužfiksuotų detalių, tačiau į juos dėl asmeniško istorinių įvykių vertinimo ir ilgos laiko distancijos taip pat reikia žvelgti su deramu atsargumu. Archeologinių tyrimų metu aptinkamos struktūros, radiniai ir jų telkiniai yra bene objektyviausias partizaninio karo tyrimų šaltinis. Vis dėlto šių duomenų vertinimui ir interpretacijai daug įtakos turi tyrimų metodika, tyrėjo patirtis ir pasirengimas.

Lietuvos partizaninio karo tyrinėtojai dėmesį kreipia į įvykius, asmenybes ir jų istorijas, o bunkerių, žeminių, stovyklaviečių, kautynių ir palaikų užkasimo vietoms dažniausiai neteikiama jokios reikšmės. Skirtingai nei istoriniuose tyrimuose, archeologams tiksliai, su konkrečiais įvykiais ar asmenimis susieta vieta yra be galo svarbi (tikslios vietos reikšmę pabrėžia Lietuvos paveldosaugos samprata, tos vietos itin brangios partizaninio karo dalyviams, liudininkams ir jų atmintį puoselėjantiems žmonėms). Išsamūs tyrimai galimi tik tyrinėjant tiksliai Lietuvos partizaninio karo vietas, jų nežinant rengiami archeologiniai žvalgymai – kryptingos šių vietų paieškos.

Archeologiniai duomenys papildė turimas rašytines žinias ir liudininkų pasakojimus, neretai jas patikslina ar netgi paneigia. Kaip minėta, archeologiniai žvalgymai atsklei-

⁵⁴ Pirmaisiais metais skyrius vadintas „Paspriešinimo vietos“.

⁵⁵ PETRAUSKIENĖ, A.; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. Op. cit.

⁵⁶ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. Kompleksiniai Sąjū sodybos Balandiškyje tyrimai...; VĖLIUS, G.; ŽYGLIS, D. Op. cit.; PETRAUSKIENĖ, A.; PETRAUSKAS, G. Op. cit.; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A. Blinstrubiškių miško partizanai...; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A.; VAITKEVIČIUS, V. Iš Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijos...; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A.; VAITKEVIČIUS, V. Archaeology of Modern Conflict...; PETRAUSKAS, G.; IVANOVAITĖ, L. Op. cit.; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A. Archaeology of the Lithuanian Partisan War...

dė, kad paminklas Užpelkių miške žuvusiems partizanams atminti buvo pastatytas atsitiktinėje, lankyti patogioje vietoje, o surasti radiniai leido nustatyti tikslią Užpelkių miško kautynių vietą. Vis dėlto tik po pirmųjų dvejų tyrimų metų (2014–2015 m. išžvalgytas apie 6,4 ha plotas miško rytiniame pakraštyje⁵⁷) konstatuota, kad naujai surasta kautynių vieta – tai ne 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško, o kitų šiandien nežinomų kautynių vieta. Visa tai rodo, kad tik atlikus išsamius archeologinius tyrimus, išanalizavus visus turimus archeologinius, rašytinius ir sakinės istorijos duomenis, galima pateikti pagrįstas išvadas apie XX a. vidurio įvykius.

Lietuvoje išlikę tūkstančiai partizanų bunkerių ir žeminių duobių, apie tarp partizanų ir sovietų pajėgų vykusias kautynes byloja archeologiniai radiniai. Deja, nemaža šių partizaninio karo vietų dalis neturi jokie istorinio pasakojimo, nežinoma, kokiems partizanams priklausė konkretūs bunkeriai ir žeminės, kas dalyvavo kautynėse, kokia buvo jų eiga ir baigtis. Tačiau net ir tokiose vietose aptikti archeologiniai radiniai gali patvirtinti arba paneigti šių vietų sąsajas su Lietuvos partizaniniu karu, padėti nustatyti jų naudojimo laikotarpį. Antai 2017 m. Šaukoto miško (Radviliškio r.) II bunkerio aplinkoje rastas Vilniui vaduoti sąjungos ženkliukas ne tik patvirtina, kad bunkerį naudojo partizanai, bet ir liudija vieno iš partizanų priklausymą šiai tarpukario Lietuvos visuomeninei organizacijai (7 pav.)⁵⁸.

Radiniai, kaip vienas svarbiausių archeologijos mokslo šaltinių, Lietuvos partizaninio karo tyrimuose vaidina svarbų vaidmenį. Bunkeriuose, žeminėse ir stovyklavietėse aptikti radiniai suteikia vertingų žinių apie partizanų buitį ir gyvenimo sąlygas, radiniai iš kautynių vietų leidžia kalbėti apie partizanų ir sovietų kareivių naudotus ginklus, šaudmenų atsargas, atkurti kautynių detales ir eigą. Šalia partizanų palaikų surasti radiniai gali padėti nustatyti laisvės kovotojų tapatybę ir žūties detales. Neretai radiniai turi lemiamą reikšmę nustatant tyrinėjamos vietos naudojimo laikotarpį (tai itin aktualu istorinio pasakojimo neturinčių vietų atveju). Tarp tokių radinių minėtinos monetos, šoviniai ir šovinių tūtelės su įmušta pagaminimo data.

Kaip ir daugelio kitų archeologijos paminklų tyrimų atveju, skirtingų šaltinių naudojimas, jų palyginimas ir analizė, lauko tyrimų apimtis ir taikoma metodika turi didelę įtaką duomenų apie Lietuvos partizaninio karo vietas išsamumui. Siekiant atskleisti visą partizanų veiklos, buities ir šalia vykusių kautynių paveikslą, archeologinių partizanų bunkerių ir žeminių tyrimų nepakanka – būtina jų aplinką išžvalgyti metalo ieškikliais. Skirtingai nei tyrinėjant bunkerius, žemines ar palaikų užkasimo vietas, stovyklavietėse ir kautynių vietose archeologiniai kasinėjimai yra netikslingi (išskyrus

⁵⁷ PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Užpelkių kautynių vietos žvalgyimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, 2015, p. 587–592; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgyimai..., p. 506–509.

⁵⁸ PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgyimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 649.

7 pav. Šalia Šaukoto miško II bunkerio rastas Vilniui vaduoti sąjungos ženkliukas.
G. Petrausko nuotr.

apkasų, tranšėjų ar kitų struktūrų vietas), o išvadų patikimumą lemia žvalgymų metalo iešikliais apimtys ir metodikos pagrįstumas.

Ardomieji archeologiniai tyrimai sunaikina autentiškas partizaninio karo vietas, todėl jų tikslai – moksliniai ar gelbėjamieji – turi būti tinkamai pagrįsti ir pamatuoti. Šioje vietoje minėtinas Blinstrubiškių miško žeminės aplinkos tyrimų atvejis, kai, siekiant išsaugoti autentišką žeminės duobę, jos vietoje buvo gręžiami gręžiniai⁵⁹. Šie gręžiniai ne tik leido nustatyti žeminės konstrukcijos ypatybes, bet ir patvirtino faktą apie žeminėje kilusį gaisrą.

Atgimimo ir pirmisiais Nepriklausomybės metais partizanams, jų artimiesiems ir pilietiškai nusiteikusiems visuomenės nariams pradėjus masiškai ieškoti partizanų palaikų ir savavališkai juos atkasinti, į kapines perkelti tūkstančių žuvusių laisvės kovotojų kaulai⁶⁰. Net ir pradėjus archeologinius šių vietų tyrimus, jų apimtys prieš tai vykusiems kasinėjimams neprilygo. Vilniaus Našlaičių kapinių tyrimai, surasti ir atpažinti partizanų A. Ramanausko, A. Ivanausko, A. Kraujelio ir J. Streikaus palaikai – tai išskirtinis tyrimų atvejis, tačiau sėkmingos partizanų palaikų paieškos pamažu tampa retenybe (per pastarąjį dešimtmetį palaikų rasta vos penkiose vietose).

⁵⁹ PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A. Blinstrubiškių miško partizanai..., p. 66–67.

⁶⁰ VARNAITĖ, Diana. Šiandien – žinybų susirašinėjimas, ateityje – archyviniai dokumentai. *Laisvės kovų archyvas*, 1996, t. 19, p. 53–65.

XX a. vidurio įvykiams pamažu tolstant, tiesioginių Lietuvos partizaninio karo dalyvių, liudininkų ir amžininkų, galinčių nurodyti tikslias vietas ir apie jas suteikti vertingų istorinių duomenų, mažėja. Pateikėjų vaidmuo partizaninio karo tyrimuose ilgainiui sumenks, todėl archyvinės bylos, partizanų dokumentai ir archeologiniai duomenys išliks pagrindiniai tyrimų šaltiniai. Ateityje tyrinėjant partizaninį karą, būtina perimti kraštovaizdžio archeologijos (angl. *landscape archaeology*) patirtį, analizuoti kartografijos šaltinius, aeronuotraukas ir LiDAR (angl. *Light Detection and Ranging*) duomenis (trimatį žemės paviršiaus modelį), pradėti plačias Lietuvos partizaninio karo kraštovaizdžio studijas. Kaip parodė naujausi partizaninio karo tyrimų atvejai, LiDAR metodo taikymas Lietuvos partizaninio karo tyrimuose gali duoti apčiuopiamų rezultatų⁶¹.

116

Apibendrinant reikia pasakyti, kad per pastarąjį dešimtmetį partizaninio karo archeologijos laukas ženkliai išsiplėtė. Be XX a. paskutiniame dešimtmetyje pradėtų partizanų palaikų užkasimo vietų kasinėjimų ir nuo 2010 m. rengiamų bunkerių ir žeminių tyrimų, šiandien tyrinėjamos partizanų stovyklavietės, kautynių, archyvų užkasimo ir kitos Lietuvos partizaninio karo vietos. Neabejotina yra tai, kad kompleksiniai tyrimai, apimantys archeologinius, archyvinius ir sakinines istorijos duomenis, šiuolaikinių techninių priemonių taikymą, partizaninio karo kraštovaizdžio analizę, yra tiesiausias kelias, siekiant pažinti ir atskleisti be galo spalvingą Lietuvos partizaninio karo paveikslą.

Apibendrinimas ir išvados

Lietuvoje pradėjus tyrinėti partizanų bunkerius ir žemines, praplėsta archeologijos mokslo samprata, atkreiptas dėmesys į Lietuvos partizaninio karo vietas, pateiktos teorinės ir metodinės šių vietų tyrimų apibrėžtys. Per paskutinius dešimt metų partizaninio karo vietų tyrimų skaičius išaugo, kryptys išsiplėtė, o patys tyrimai tapo neatšiejama Lietuvos archeologijos dalimi. Šiandien, be partizanų bunkerių ir žeminių tyrimų (9 vietos), jų aplinkos žvalgymų (24 vietos), rengiamų partizanų palaikų paieškų (17 vietų), tyrinėjamos partizanų stovyklavietės (6 vietos), kautynių (3 vietos) ir archyvų užkasimo vietos (2 vietos), partizaninio karo įvykius menančios sodybos (1 vieta) ir partizanų susitikimo vietos (1 vieta). Pasirodžiusios publikacijos, rengiami tyrimų pristatymai, Lietuvoje ir užsienyje skaitomi moksliniai pranešimai neabejotinai rodo, kad Lietuvos partizaninio karo archeologija yra atskira archeologijos mokslo kryptis.

⁶¹ Antai partizanų bunkerio Butkių miške suradimas yra LiDAR duomenimis sukurto trimačio žemės paviršiaus modelio analizės rezultatas. Žr.: PETRAUSKAS, Gediminas. Akmenės, Anykščių, Jurbarko, Kauno, Mažeikių, Molėtų, Radviliškio ir Ukmergės rajonų archeologinių žvalgymų 2018 m. ataskaita. Vilnius–Pašūniškės, 2019, I. 52. *LIIR*, neinventorinta.

Partizanų bunkeriuose, žeminėse, stovyklavietėse ir jų aplinkoje slūgso laisvės kovotojų kasdienybę ir gyvenimo sąlygas liudijantys buities reikmenys, aprangos ir uniformos detalės, apie bunkerių ir žeminių konstrukcijos ypatumus byloja konstrukcijos elementai. Kautynių vietose aptinkami dideli šaudmenų telkiniai, o rusiškų ir vokiškų šaudmenų, nepanaudotų šovinių, iššautų tūelių ir kulų analizė yra patikimiausias būdas kautynių eigai, partizanų ir sovietų kareivių pozicijoms ir šaudymo dėsningumams atkurti. Vis dėlto radinių skaičių ir pobūdį partizaninio karo vietose nulemia šių vietų naudojimo trukmė, intensyvumas, vietos reikšmė (vadavietė ar paprasta slėptuvė) ir įvairios istorinės aplinkybės (vietos apleistos savaime ar užpultos ir sunaikintos sovietų kareivių).

Archeologinių duomenų reikšmė, tyrinėjant Lietuvos partizaninio karo vietas, abejonių nekelia. Tačiau tik lyginant archeologinius ir archyvinius duomenis, partizaninio karo dalyvių ir liudininkų pasakojimus, analizuojant kraštovaizdį ir kartografijos šaltinius, pasitelkiant įvairias šiuolaikines technines priemones, galima pagrįstai kalbėti apie Lietuvos partizaninį karą ir atkurti išsamų jo paveikslą. Pastaraisiais metais surengti kompleksiniai tyrimai, jų atgarsis Lietuvos ir užsienio tyrėjų bendruomenėje, plačiojoje visuomenėje byloja apie Lietuvos partizaninio karo tyrimų reikšmę ir didelės šios archeologijos mokslo krypties perspektyvas.

Padėka

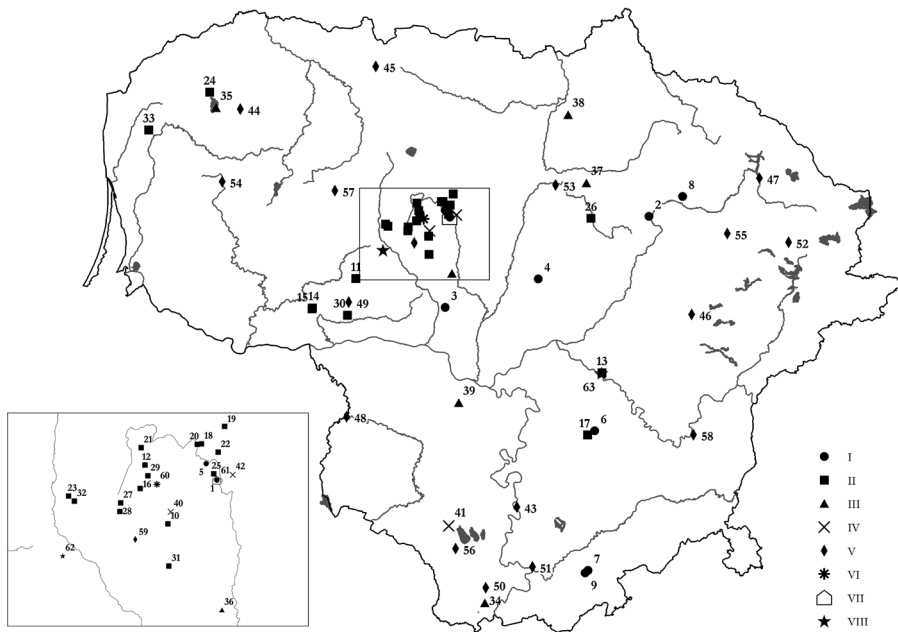
Straipsnio autorius už išsakytus patarimus ir komentarus nuoširdžiai dėkoja prof. dr. Vykintui Vaitkevičiui, už suteiktas žinias ir pasidalintas tyrimų ataskaitas – archeologams dr. Linui Kvizikevičiui, Daliai Ostrauskienei, doc. Gintautui Vėliui ir muziejininkei Laimai Žukauskaitei.

Priedas

Tyrinėtų Lietuvos partizaninio karo vietų katalogas

Kataloge pateikiami duomenys apie 2010–2019 m. archeologų tyrinėtas Lietuvos partizaninio karo vietas (tyrimų ataskaitose užfiksuotos, tačiau plačiau metalo ieškikliu nežvalgytos vietas į katalogą neįtrauktos). Pagal vietų pobūdį išskiriamos partizanų bunkerių ir žeminių, jų aplinkos, stovyklų ir susitikimo vietų, kautynių, palaikų užkasimo vietų, sodybų ir archyvų užkasimo vietų tyrimų grupės. Tyrinėtos vietos grupių viduje rikiuojamos abėcėlės tvarka. Aprašant vietas nurodomas vietovės adresas, tyrėjo pavardė, glausti tyrimų rezultatai, pabaigoje pridedamas literatūros ar šaltinių apie šiuos tyrimus sąrašas. Vietovės numeris kataloge atitinka numerį, pateikiamą tyrinėtų Lietuvos partizaninio karo vietų žemėlapyje (8 pav.).

118

8 pav. 2010–2019 m. tyrinėtos Lietuvos partizaninio karo vietos: I – bunkeriai ir žeminės; II – bunkerių ir žeminių aplinka; III – stovyklavietės; IV – kautynių vietos; V – palaikų užkasimo vietos; VI – susitikimo vietos; VII – sodybos; VIII – archyvų užkasimo vietos (žemėlapyje nurodyti vietų numeriai atitinka numeraciją Priede). G. Petrausko brėž.

Partizanų bunkeriai ir žeminės**1. BALANDIŠKIS (Radviliškio r.)**

2010 m. Gintautas Vėlius ištyrė partizanų bunkerį ryšininkų Sąjū sodybos daržinėje Balandiškyje. 1948 m. rudenį bunkeris buvo viena Prisikėlimo apygardos vadaviečių, vėliau jis naudotas kaip LLKS Visuomeninės dalies ir Povilo Lukšio rinktinės vadavietė. 1952 m. spalio 17 d. bunkeris išaiškintas.

Tyrimų metu aptiktos medinės bunkerio konstrukcijos, įėjimo vieta, dvi ventiliacijos angos. Bunkeris buvo 1,9×3 m dydžio, 1 m aukščio (ties įgilinta vieta – 1,35 m aukščio), įėjimas – 0,7×0×8 m dydžio. Iš viso ištirtas 20 m² plotas, rastas 31 radinys.

Lit.: VĖLIUS, Gintautas. Lietuvos partizanų bunkerio Balandiško kaime tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 523–527; VĖLIUS, Gintautas; ŽYGELIS, Dalius. Pokario Lietuvos partizanų bunkeriai Mėnaičių ir Balandiško k. (Grinkiškio sen., Radviliškio r.). *Lietuvos archeologija*, 2013, t. 39, p. 211, 217–221.

2. BUTKIŠKIS (Anykščių r.)

2014 m. G. Vėlius ištyrė partizanų žeminę Butkiškyje. 1947 m. rudenį žeminėje įsikūrė Algimanto apygardos, vėliau – Karaliaus Mindaugo srities vadovybė. 1949 m. spalio 28 d. žeminė užpulta ir sunaikinta.

Tyrimų metu aptiktos apdegusios medinės žeminės konstrukcijos, dvi tuneliu atskirtos patalpos, nebaigtas tunelio pavidalo atsarginis išėjimas, ventiliacijos anga. Patalpos buvo 1,66×1,88 m ir 1,5×2,9 m dydžio, 1,01 m aukščio (antros patalpos aukštis nežinomas), tunelis – 22,8 m ilgio, iki 0,62 m pločio, 0,6 m aukščio, atsarginis išėjimas – 3,58 m ilgio, 0,6 m pločio ir 0,7 m aukščio; viena iš patalpų ir abu tuneliai buvo įrengti šachtiniu būdu. Iš viso ištirtas 126,54 m² plotas, rastas 171 radinys.

Lit.: VĖLIUS, Gintautas. Karaliaus Mindaugo (Kalnų) partizanų srities štabo bunkeris. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, 2015, p. 592–600.

3. DAUGĖLIŠKIŲ MIŠKAS (Raseinių r.)

2010 m. Gediminas Petrauskas ištyrė Birutės tėvūnijos ir Eimučio dalinio partizanų bunkerį Daugėliškių miške. Bunkeris įrengtas 1949 m. balandžio pabaigoje ar gegužę, 1950 m. liepos 22 d. užpultas ir sunaikintas.

Tyrimų metu aptiktos apdegusios medinės bunkerio konstrukcijos (bunkeris buvo 2×3 m dydžio, 1,5 m aukščio), ventiliacijos anga, atkurta bunkerio šturmo ir partizanų pasipriešinimo eiga, apytikslis šaudžiusių kareivių skaičius, išsidėstymas, turėti ginklai. Rasti dviejų partizanų kaukolių skliauto fragmentai, kurie sietini su Vytautu Kuzmicku-Sakalu, Juozu Tamkumi-Gabriu ar Romualdu Misevičiumi-Banga, įvardyti paskutinių partizanų šūvių, nukreiptų į save, komponentai: kulka ir šovinio tūtelė. Iš viso ištirtas 17,9 m² plotas, rasti 1 097 radiniai.

Lit.: KUCKAILIS, Ernestas. Neramus 1950 metų liepos 22 dienos rytas Daugėliškių miške. *Karys*, 2010, nr. 10, p. 51–53; 2011, nr. 3, p. 42–44; ČEPULYTĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio štabo bunkerio archeologiniai tyrimai Daugėliškių miške. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, t. 2 (30), p. 165–172; JANKAUSKAS, Rimantas; BARKUS, Arūnas; URBANAVIČIUS, Agnius. Preliminarūs 2010 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 497; PETRAUSKAS, Gediminas. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio štabo bunkerio Daugėliškių miške tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 515–522; ČEPULYTĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas. Archeologiniai partizanų bunkerių tyrimai: naujo lūžio pradžia? In *Sibiro alma mater. Ave, vita! ...Būk sveikas, gyvenime!* Sud. Romualdas BALTUTIS. Šiauliai, 2012, p. 182–191; PETRAUSKIENĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas. Naujausiųjų laikų konfliktų archeologija: Lietuvos partizaninio karo tyrimų atvejais. *Lietuvos archeologija*, 2014, t. 40, p. 236–239; PETRAUSKIENĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Partizanų bunkeris Daugėliškių miške: kompleksinių tyrimų studija ir šaltiniai*. Raseiniai, 2017; PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Archaeology of the Lithuanian Partisan War: Case of the Partisan Bunker in Daugėliškių Forest. In *Archaeologies of Totalitarianism, Authoritarianism, and Repression: Dark Modernities*. Ed. by James SYMONDS, Pavel VAŘEKA. New York, 2020, pp. 149–170.

4. DOVYDŲ MIŠKAS (Kėdainių r.)

2012 m. Kėdainių krašto muziejus (vad. Algirdas Juknevičius) tyrinėjo LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos (trečiosios, arba Z) sekcijos vadovybės bunkerį Dovydų miške. Tyrimų metu aptikti medinių bunkerio konstrukcijų likučiai, ventiliacijos anga. Nustatyta, kad bunkeris buvo 3,05×3,3 m dydžio, 1,7 m aukščio (patalpa – 1,4 m aukščio). Iš viso ištirtas 20,5 m² plotas, aptikti 103 radiniai.

Lit.: JUKNEVIČIUS, Algirdas. Lietuvos partizanų bunkeris Dovydų miške, Truskavos sen., Kėdainių raj. 2012 m. detalių archeologinių tyrimų ataskaita. Kėdainiai, 2013. *Kultūros paveldo centro Paveldosaugos biblioteka*, f. 39, ap. 1, b. 3614.

5. MINAIČIAI (Radviliškio r.)

2010 m. G. Vėlius ištyrė partizanų bunkerį Miknių sodybos klėtelėje Minaičiuose. Bunkeris įrengtas apie 1948 m. spalį, 1949 m. vasario 16 d. bunkeryje pasirašyta LLKS Tarybos Deklaracija.

Tyrimų metu aptiktos medinės bunkerio konstrukcijos, įėjimo vieta, ventiliacijos angų likučiai. Nustatyta, kad bunkeris buvo 1,77×2,9 m dydžio, 1,44 m aukščio, įėjimas – apie 0,62×0,88 m dydžio. Iš viso ištirtas 63 m² plotas, rasta 12 radinių.

Lit.: VĒLIUS, Gintautas. Partizanų vadovybės bunkerio Mėnaičių kaime tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 527–531; VĒLIUS, G.; ŽYGELIS, D. Op. cit., p. 210–218, 221–225.

6. PAGRENDOS MIŠKAS (Elektrėnų sav.)

2013 m. Kaišiadorių muziejus (vad. Livija Ivanovaitė) ištyrė Didžiosios Kovos rinktinės Ignoto Nasutavičiaus-Bondaro būrio partizanų bunkerį Pagrendos miške. Bunkeris įrengtas 1944 m. rudenį, 1945 m. sausio 20 d. užpultas ir sunaikintas.

Tyrimų metu aptiktos medinės bunkerio konstrukcijos, lenktas jėgimas, atkurta bunkerio šturmo ir jo prieigose kilusių kautynių eiga. Bunkeris buvo 2,6×3,4 m dydžio, 1,5 m aukščio. Iš viso ištirtas 28,8 m² plotas, rasta 414 radinių.

Lit.: IVANOVAITĖ, Livija; PETRAUSKAS, Gediminas. Ignoto Nasutavičiaus Bondaro būrio bunkerio Pagrendos miške tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2013 metais*. Vilnius, 2014, p. 471–476; PETRAUSKAS, Gediminas; IVANOVAITĖ, Livija. Investigating Bunkers: Lithuanian Partisans, Archaeology, and Excavation in Pagrenda Forest. *Europa Orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich*, t. 10 (spaudoje).

7. PALKABALIO MIŠKAS (Varėnos r.)

2016 m. G. Vėlius ištyrė Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos vadovybės žeminę Palkabalio miške. Žeminė įrengta 1948 m. pavasarį, 1949 m. sausio 26 d. užpulta ir sunaikinta.

Tyrimų metu aptiktos medinės žeminės konstrukcijos, dvi patalpos, jėgimo vieta, atkurtos žeminės prieigose kilusių kautynių detalės. Nustatyta, kad patalpos buvo 3×4 m ir 1,5×2 m dydžio, žeminę supo du iki 1,5 m pločio ir iki 0,3 m aukščio pylimai (vieno iš pylimų ilgis siekė 4 m), čia pat buvo iškasti du grioviai. Iš viso ištirtas 62,19 m² plotas, metalo ieškikliu išžvalgyta 3,8 ha dydžio teritorija, rasti 583 radiniai. Lit.: VĒLIUS, Gintautas. Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos štabo bunkeris. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 507–514.

8. ŠIMONIŲ GIRIA (Anykščių r.)

2015 m. G. Vėlius ištyrė Algimanto apygardos vadovybės bunkerį Šimonių girioje. Tyrimų metu aptiktos apdegusios medinės bunkerio konstrukcijos, du tunelio pavidalo jėgimai į bunkerį, partizanų išvietė ir šulinys, atkurtos 1949 m. lapkričio 1 d. bunkerio prieigose kilusių kautynių detalės. Nustatyta, kad patalpa buvo 4,7×4,7 m dydžio, tuneliai – 13,8 m ir 5,5 m ilgio, 0,8 m pločio, išvietė – 0,7×1,2 m dydžio. Iš viso ištirtas 58 m² plotas, rasti 1 504 radiniai.

Lit.: VĒLIUS, Gintautas. Algimanto apygardos štabo bunkerio Šimonių girioje tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2015 metais*. Vilnius, 2016, p. 518–527.

9. ZERVYŲŲ (PALKABALIO) MIŠKAS (Varėnos r.)

2012 m. Agnė Žilinskaitė ir G. Vėlius ištyrė Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos Genio grupės vadovybės žeminę Zervynų (Palkabalio) miške. Tyrimų metu aptiktos sudegusios medinės žeminės konstrukcijos, jėgimo ir prieangio liekanos. Nustatyta, kad žeminė buvo 3,2×3,35 m dydžio, prieangis – apie 1,5×1,5 m dydžio. Šalia žeminės aptikti 1952 m. gegužės 20 d. kautynių metu žuvusių keturių partizanų – Antano Česnulevičiaus, Vytauto Lukoševičiaus, Jono Morkūno ir Vytauto Sadausko – suardyti palaikai. Iš viso ištirtas 78,15 m² plotas, rasti 684 radiniai.

Lit.: JUOZEVIČIŪTĖ, Vilma. Archeologiniai tyrimai Varėnos rajone. *Genocidas ir rezistencija*, 2012, t. 2 (32), p. 199–201; ŽILINSKAITĖ, Agnė; VĖLIUS, Gintautas. Genio grupės štabo bunkeris Zervynų-Palkabalio miške. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*. Vilnius, 2013, p. 652–659; JANKAUSKAS, Rimantas. Forensic Archaeology in Lithuania. In *Forensic Archaeology: A Global Perspective*. Ed. by W. J. Mike GROEN, Nicholas MÁRQUEZ-GRANT, Robert C. JANAWAY. Oxford, 2015, pp. 106–107.

Partizanų bunkerių ir žeminių aplinka

10. BARGAILIŲ MIŠKAS (Radviliškio r.)

2015 m. Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdis (toliau – LLKJS) (vad. G. Petrauskas) žvalgė dviejų partizanų bunkerių vietą Bargailių miške, Bargailių alkakalnio (Šventkalnio, Švenčkalnio) šlaite, 2019 m. – dar vieno bunkerio vietą to paties miško šiaurinėje dalyje. Bunkerius naudojo Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės Mindaugo tėvūnijos partizanai. Pirmuoju atveju aptikta Lietuvos kariuomenės uniformos saga su Vyčiu, antrojoje vietoje surasta 16 radinių.

Lit.: PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2015 metais*. Vilnius, 2016, p. 502–503; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Lietuvos partizaninio karo vietos Pasvalio ir Radviliškio rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2019 metais* (spaudoje).

11. BLINSTRUBIŠKIŲ MIŠKAS (Raseinių r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų žeminės vietą Blinstrubiškių miške. Žeminę 1950 m. lapkritį įrengė Kęstučio apygardos Birutės rinktinės Dubysos tėvūnijos partizanai, 1951 m. kovo 27 d. ji buvo užpulata ir sunaikinta.

Tyrimų metu užfiksuotos krosnelės plytos, išgręžti 9 gręžiniai. Nustatyta, kad žeminė į žemę įgilinta apie 1,15 m, jai statyti naudota pušies mediena. Patvirtinti duomenys apie žeminėje šturmo metu įsiplieskusį gaisrą ir tai, kad kautynės jos prieigose nevyko. Iš viso išžvalgytas apie 1950 m² plotas, aptikti 523 radiniai.

Lit.: PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Blinstrubiškių miško partizanai: istorija, archeologija ir paveldosauga. In *Iš Panevėžio praeities: miško broliai. XX konferencijos pranešimai*. Sud. Arūnas ASTRAMSKAS, Donatas JUŽĖNAS. Panevėžys, 2018, p. 54–72; PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Partizanų žeminės Blinstrubiškių miške aplinkos žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 632–641.

12. BUTKIŲ MIŠKAS (Radviliškio r.)

2018 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Butkių miške. Bunkeris siejamas su 1947–1950 m. laikotarpiu, Kęstučio apygardos Savanorio rinktinės Juozapavičiaus rajono arba Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės Gedimi-

no tėvūnijos partizanais. Žvalgant aptikti 23 radiniai byloja apie bunkerio prieigose kilusias kautynes.

Lit.: PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai Jurbarko, Kauno ir Radviliškio rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 594–595.

13. ČIOBIŠKIO MIŠKAS (Širvintų r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Čiobiškio miške. Tikslėsiu istorinių duomenų apie bunkerį ir jį naudojusius partizanus nežinoma. Žvalgant aptikta rusiško Antrojo pasaulinio karo metų šalmo fragmentų.

Lit.: PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 652.

14. GLOBIŲ MIŠKAS I (Jurbarko r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Globių miške. Bunkeris 1950 m. gruodžio 12 d. buvo užpultas ir sunaikintas. Žvalgant aptikti 4 radiniai.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 644–645.

15. GLOBIŲ MIŠKAS II (Jurbarko r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų žeminės vietą Globių miške. Žeminė skiriama ankstyvajam Lietuvos partizaninio karo etapui, siejama su Antano Joniko-Rolando vadovaujama būriu. Žvalgant aptikti 3 radiniai.

Lit.: Ibid., p. 645–646.

16. GRIGALAIČIAI (MIŠKINIAI) (Radviliškio r.)

2016 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Skerskalnyje tarp Grigalaičių ir Miškinių kaimų. Bunkerį 1944 m. pabaigoje įrėngė Povilo Morkūno-Ežeriečio vadovaujamo būrio partizanai. Žvalgant aptikti 3 radiniai.

Lit.: PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai Radviliškio rajone. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius 2017, p. 442–444.

17. JAGĖLONIŲ MIŠKAS (Elektrėnų sav.)

2016 m. Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas (toliau KU BRIAI) (vad. Vyktintas Vaitkevičius) žvalgė partizanų žeminės vietą Jagėlo-

nių miške. Žeminę įrengė Lietuvos laisvės armijos 4-ojo (Semeliškių) bataliono vado Antano Galinio-Juodos Kaukės vadovaujami partizanai. Žvalgant aptikta 14 radinių. Lit.: VAITKEVIČIUS, Vykintas; PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Archeologinių ir istorinių vietų žvalgymai 2016 m. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 544–545.

18. LEGEČIŲ MIŠKAS (Radviliškio r.)

2018–2019 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų žeminės vietą Legečių miške. Žeminę naudojo Kęstučio apygardos Atžalyno rinktinės Margio rajono partizanai. 1948 m. kovo 29 d. žeminė buvo užpulta, kilo kautynės. Jų metu žuvo 9 partizanai, 4 pateko į nelaisvę, dar 7 iš kautynių sėkmingai pasitraukė.

Tyrimų metu atkurtos kautynių detalės, apibrėžta partizanų darbo ir laisvalaikio erdvė. Iš viso išžvalgytas apie 600 m² plotas, aptikta 300 radinių.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 595–598; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vykintas. Legečių miško partizanų žeminės aplinka. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2019 metais* (spaudoje).

19. MAŽUOLIŲ MIŠKAS (Radviliškio r.)

2015 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų žeminės vietą Mažuolių miške. Žeminę 1944–1945 m. sandūroje įrengė Antano Balčiūno-Švilpos vadovaujamas dalinys; 1945 m. balandį arba gegužę žeminė buvo apleista. Žvalgant aptikta 19 radinių. Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai..., p. 504–505.

20. MUMŠILIS (Radviliškio r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Mumšilyje. Bunkerį nuo 1949 m. gegužės naudojo Prisikėlimo apygardos vadovybė. Vėliau bunkerį įsikūrus LLKS Visuomeninės dalies viršininkui Juozui Šibailai-Merainiui, jis tapo LLKS Visuomeninės dalies vadaviete. Žvalgant aptikti 9 radiniai.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 648.

21. MŪRAI (Radviliškio r.)

2015 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Mūruose, Barsukyne vadinamoje vietoje. Bunkerį 1950 m. balandį arba gegužę įrengė Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės Kudirkos tėvūnijos partizanas Antanas Žiogas. Žvalgant aptikta artilerijos sviedinių skeveldrų.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai..., p. 505.

22. PABERŽIŲ MIŠKAS (Radviliškio r.)

2015 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Paberžių miške. Tikslėsiu istorinių duomenų apie bunkerį ir jį naudojusius partizanus nežinoma. Žvalgant aptikti 4 radiniai.
Lit.: *Ibid.*

23. PADUBYSIO MIŠKAS (Kelmės r.)

2019 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė partizanų bunkerio vietą Padubysio miške. Tikslėsiu istorinių duomenų apie bunkerį ir jį naudojusius partizanus nežinoma. Žvalgant aptikta vokiško karabino „Mauser K-98“ nupjautu vamzdžiu dalis.
Lit.: VAITKEVIČIUS, Vyktas. Nežinomų objektų Kelmės, Panevėžio, Raseinių ir Švenčionių r. sav. archeologinių žvalgymų 2019 m. ataskaita. Pašulniškės, 2020, l. 6. *Lietuvos istorijos instituto rankrašty-nas* (toliau *LII*R), neinventorinta.

24. PAMEDŽIŲ (MONTVIDINĖS) MIŠKAS (Plungės r.)

2019 m. LLKJS ir Žemaitijos nacionalinio parko (toliau ŽNP) direkcija (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Pamedžių (Montvidinės) miške. Bunkerį naudojo Žemaičių apygardos Kardo rinktinės Platelių kuopos Auklėtinio būrio partizanai. 1950 m. gruodžio 10 d. žeminė buvo užpulta ir sunaikinta.
Tyrimų metu atkurtos kautynių detalės, nustatytos bunkerio puolimo kryptys. Iš viso išsamiai išžvalgytas beveik 300 m² plotas, aptikti 159 radiniai.
Lit.: PETRAUSKAS, Gediminas. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai Žemaitijos nacionaliniame parke. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2019 metais* (spaudoje).

25. PAŠUŠVIO MIŠKAS (Radviliškio r.)

2014 m. ir 2018 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė partizanų bunkerio vietą Pašušvio miške. Tikslėsiu istorinių duomenų apie bunkerį ir jį naudojusius partizanus nežinoma. Žvalgant aptikti du viryklės žiedai.
Lit.: PETRAUSKAS, Gediminas. Radviliškio rajono savivaldybės teritorijos (Geručių k., Godų k., Grinkiškio mstl., Gulbinų k., Noručių k., Paberžių k., Šilelių k., Pašušvio mšk., Užpelkių mšk., Radviliškio r., Baisogalos ir Grinkiškio sen.) archeologinių žvalgymų 2014 m. ataskaita. Vilnius–Pašulniškės, 2015, l. 16. *LII*R, f. 1, b. 7261; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 599.

26. RAGUVOS MIŠKAS (Panevėžio r.)

2019 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė trijų partizanų bunkerių vietas Raguvos miške. Vieną iš bunkerių 1951 m. ar 1952 m. naudojo Vyčio apygardos Gedimino rinktinės Aušros tėvūnijoje dirbęs LLKS Rytų Lietuvos srities Visuomeninės dalies viršininkas ir prokuroras Bronius Krivickas, minėtos tėvūnijos Visuomeninės dalies

viršininkas Mykolas Blinkevičius. Tikslėsių istorinių duomenų apie bunkerius naudojusius kitus partizanus nežinoma. Žvalgant aptiktas 161 radinys, tarp kurių minėtinis spausdinimo mašinėlės dalys.

Lit.: VAITKEVIČIUS, V. Nežinomų objektų..., l. 9–15.

27. SANDRAUSIŠKĖS MIŠKAS (Kelmės r.)

2015 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė partizanų žeminės vietą Sandrausiškės miške. 1945 m. žeminę įrengė Povilo Morkūno-Drako vadovaujamas būrys, kuris 1946 m. sausį jau priklausė Žebenkšties rinktinės kuopai. 1946 m. rugpjūčio 22 d. žeminė buvo užpulta, sunaikinta. Šalia žeminės išlikusi partizanų sandėlio arba sargybos vieta. Žvalgant aptikta 14 radinių.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai..., p. 500–502.

126

28. SANDRAVOS (SANDRAUSIŠKĖS) MIŠKAS (Raseinių r.)

2018 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė partizanų bunkerio vietą Sandravos (Sandrausiškės) miške. Bunkerį 1945–1946 m. naudojo P. Morkūno-Drako būrio partizanai. Žvalgant aptiktos trys išardytos rusiško minosvaidžio minos.

Lit.: VAITKEVIČIUS, Vykintas. Žvalgymai Birštono, Prienų ir Raseinių rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 564–565.

29. ŠAUKOTO MIŠKAS (Radviliškio r.)

2015 m. ir 2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė dviejų partizanų bunkerių vietas Šaukoto miške. Bunkeriai siejami su 1947–1950 m. laikotarpiu; tikslesnių istorinių duomenų apie bunkerius ir juos naudojusius partizanus nežinoma. Iš viso žvalgant aptikta 13 radinių, tarp kurių minėtinas Vilniui vaduoti sąjungos ženkliukas.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai..., p. 506; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 649.

30. ŠIMKAIČIŲ MIŠKAS (Jurbarko r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė trijų partizanų bunkerių vietas Šimkaičių miške. Pirmojo bunkerio vietoje rasta išlikusių eglinių konstrukcijų, aptiktas išardytas vokiškas karabinas „Mauser K-98“. Iki 1949 m. sausio naudotas antrasis bunkeris siejamas su partizanu Juozu Palubecku-Simu, trečiąjį bunkerį įrengė ir naudojo Pavidaujo būrio partizanas Antanas Kisielius-Mikutis. Iš viso žvalgant aptikta 11 radinių.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 646–647.

31. TAUTUŠIŲ MIŠKAS (Raseinių r.)

2016 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė Tautušių miške, Spąstų kalvoje, kitaip vadinamoje Vilkų kalva, įrengto partizanų bunkerio vietą. Bunkerį 1948–1950 m. naudojo Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės Mindaugo tėvūnijos partizanai. Žvalgant aptikti 2 radiniai.

Lit.: VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A. Op. cit., p. 558–559.

32. TYTUVĖNŲ MIŠKAS (Kelmės r.)

2019 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė dviejų partizanų žeminių vietas Tytuvėnų miške. Žemines 1948–1950 m. naudojo Vacio Daukanto-Ryto vadovaujamas partizanų dalinys; vienoje iš žeminių 1949 m. sausį ir (arba) vasarį buvo apsistoję visos Lietuvos partizanų vadų susitikimo dalyviai. Žvalgant aptikta 11 radinių.

Lit.: VAITKEVIČIUS, V. Nežinomų objektų..., l. 6–9.

33. VOVERAIČIŲ (AUKŠTKALVIŲ) MIŠKAS (Kretingos r.)

2016 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė partizanų bunkerio vietą Voveraičių (Aukštkalvių) miške. Bunkeris siejamas su 1944 m. rudenį – 1945 m. Kretingos ir Kūlupėnų apylinkėse veikusiais partizanais. Tyrimų metu atlikti bunkerio duobės ir įėjimo griovio pjūviai, aptikti 27 radiniai.

Lit.: VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A. Op. cit., p. 548–550.

Partizanų stovyklavietės

34. DULGININKŲ MIŠKAS (Druskininkų sav., Lazdijų r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė atvirą partizanų stovyklavietę Dulgininkų miške. Stovyklą 1945 m. pavasarį įkūrė Šarūno rinktinės vado Vytauto Gončiaus-Alseikos vadovaujamo būrio partizanai.

Tyrimų metu užfiksuoti partizanų laužavietės ir Dulgelės upelyje įrengtos hidroelektrinės likučiai, kiek toliau nuo stovyklos išlikusi žeminės duobė. Iš viso išžvalgytas apie 1,15 ha plotas, aptikti 105 radiniai, tarp kurių minėtinas rusiškas karabinas „Mosin“ ir vokiško karabino „Mauser“ spyna.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 641–644.

35. PLOKŠTINĖS MIŠKAS (Plungės r.)

2019 m. LLKJS ir ŽNP (vad. G. Petrauskas) žvalgė 1944 m. rugpjūčio 15–25 d. Lietuvos laisvės armijos „Vanagų“ karinės stovyklos vietą Plokštinės miške, Vanago kalnelyje ir jo papėdėse. Stovykloje įrengtos dvi žeminės maisto atsargoms ir ginklams saugoti, du vienviečiai ir keturi masyvūs mokomieji apkasai.

Tyrimų metu nustatyta tiksli stovyklos vieta, apibrėžtos atskiros jos erdvės: vadavietė ir žaginio tipo palapinių stovėjimo vietos; patvirtinti istoriniai duomenys, kad šaudymo pratybos vyko už stovyklos ribų. Iš viso išžvalgytas beveik 1,5 ha dydžio plotas, aptikti 502 radiniai, tarp kurių minėtinos Vermachto karininko uniformos detalės ir daugelis kitų Vermachto kariuomenės ekipuotės dalių.

Lit.: PETRAUSKAS, G. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai...

36. ŠILAINIŲ MIŠKAS (PUŠYNĖ) (Kėdainių r.)

2016 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė įtvirtintą partizanų stovyklavietę Šilainių miške (Pušynėje). Stovykla, kurioje įrengtos 5 žeminės, siejama su Vlado Pabarčiaus kuopos partizanais. 1944 m. gruodžio 16 d. stovykla buvo užpulta, jos vietoje kilo kautynės. Žvalgant aptikta 15 radinių.

Lit.: VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKAS, G.; PETRAUSKIENĖ, A. Op. cit., p. 546–547.

128

37. TARUŠKŲ MIŠKAS (Panevėžio r.)

2019 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė įtvirtintą partizanų stovyklavietę Taruškų miške. Stovykloje įrengti trys bunkeriai, kurie gali būti siejami su Vyčio apygardos Žaliosios rinktinės partizanais. Prie vieno iš bunkerių užfiksuotos maisto ir ginklų sandėlių duobės. Žvalgant aptikti 8 radiniai.

Lit.: VAITKEVIČIUS, V. Nežinomų objektų..., I. 16–18.

38. ŽADEIKIŲ MIŠKAS (Pasvalio r.)

2019 m. LLKJS ir Pasvalio krašto muziejus (vad. G. Petrauskas) žvalgė įtvirtintą partizanų stovyklavietę Žadeikių miške. Stovyklą tarp 1944 m. ir 1946 m. naudojo Jono Alenčiko-Dragūno vadovaujamas Žadeikių miško partizanų būrys. Joje įrengtos dvi apkasų žiedu apjuostos žeminės; iš viso išlikusios 32 apkasų duobės ir grioviai.

Tyrimų metu apibrėžta partizanų darbo ir laisvalaikio erdvė, nustatyta, kad žeminės buvo apšaudytos sovietų pajėgų. Iš viso išžvalgytas apie 2 500 m² plotas, aptikti 206 radiniai.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. Lietuvos partizaninio karo vietos...

39. ŽIEMKELIO MIŠKAS (Kauno r.)

2018 m. KU BRIAI (vad. V. Vaitkevičius) žvalgė įtvirtintą partizanų stovyklavietę Žiemkelio miške, Rievutėmis vadinamoje vietoje. 1944 m. pabaigoje ar 1945 m. sausį stovyklavietę įrengė Alfonso Arlausko vadovaujami Geležinio Vilko partizanų kuopos būrio partizanai, po 1945 m. vasario 26 d. kautynių ji buvo apleista. Stovykloje išlikusios trijų žeminių duobės. Žvalgant aptikta 12 radinių.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 591–592.

Kautynių vietos

40. BARGAILIŲ MIŠKAS (Radviliškio r.)

2016–2019 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) Bargailių miško aukštapelkėje (Praviršulio Tyrulyje) ieškojo partizanų stovyklavietės, 1945 m. ir 1951 m. kautynių vietų. Išžvalgytas iki 30 ha plotas, tačiau su stovyklaviete ir kautynių vietomis siejamų radinių nerasta.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai Radviliškio rajone..., p. 442; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 647–648; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 593; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. Lietuvos partizaninio karo vietos...

41. STEBULIAI (Lazdijų r.)

2016 m. G. Vėlius žvalgė 1945 m. lapkričio 20 d. kautynių ir Dzūkijos partizanų vado Jono Neifaltos-Lakūno žūties vietą Stebuliuose. Išžvalgytas 1,2 ha plotas, nustatyta tikėtina partizano žūties vieta. Iš viso aptikti 69 radiniai, iš kurių 31 siejamas su kautynėmis ir J. Neifaltos žūtimi.

Lit.: VĖLIUS, Gintautas. Lietuvos partizanų būrio vado Jono Neifaltos-Lakūno kovos ir žūties vietos (29605) Stebulių k., Teizų sen., Lazdijų r. sav., archeologinių žvalgymų 2016 m. ataskaita. Vilnius, 2017. *LIIR*, f. 1, b. 8435.

42. UŽPELKIŲ MIŠKAS (Radviliškio r.)

2016–2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynių vietą. Kautynių metu žuvo 5 partizanai (tarp jų – 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos signatarai Petras Bartkus-Žadgaila ir Bronius Liesis-Naktis), dar 4 sėkmingai pasitraukė.

Tyrimų metu nustatyta tiksli atviros partizanų stovyklos ir kautynių vieta, atkurtos kautynių aplinkybės ir eiga, sovietų pajėgų išsidėstymas ir menamos partizanų atsi­traukimo kryptys. Iš viso išžvalgytas beveik 0,6 ha plotas, aptiktas 221 radinys, tarp kurių minėtinas sidabrinis žiedas su Vyčiu.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai Radviliškio rajone..., p. 444–450; PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Iš Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijos: 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynės. In *The Unending War? The Baltic States after 1918* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, vol. XXXVI). Ed. by Vytautas JOKUBAUSKAS, Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2018, p. 151–174; PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Archaeology of Modern Conflict: The War after the War in Lithuania and Battle of Užpelkiai Forest, 1949. In *Fields of Conflict. Conference 2018 Pequot Museum. Conference Proceedings: 10th Biennial International Conference, 26–30 September 2018, Mashantucket Pequot Museum and Research Center*. Vol. 3. Ed. by Nikita MOREIRA, Michael DERDERIAN, Ashley BISSONNETTE. Mashantucket, CT, 2019, pp. 4–19; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Užpelkių miško kautynių vieta. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 653–656.

Partizanų palaikų užkasimo vietos

43. ALYTAUS ŠILAS (Alytaus r.)

2011–2012 m. Livija Ivanovaitė ir G. Petrauskas tyrinėjo spėjamą 1947 m. rugpjūčio 11 d. žuvusio Dainavos apygardos vado Domininko Jėčio-Ažuolio, partizanų Vaclovo Kavaliausko-Juodvarnio, Mykolo Petrausko-Aro ir Jono Pilinsko-Krūmo palaikų užkasimo vietą Alytaus šile. Ištirtas 200 m² plotas, partizanų palaikų nerasta.

Lit.: IVANOVAITĖ, Livija. Spėjamos partizanų palaikų užkasimo vietos (Alytaus r., Alovės sen., Alytaus šilo 24 kvartalas) archeologinių žvalgomųjų tyrimų 2011 m. ataskaita. Vilnius, 2011. *LIIR*, f. 1, b. 5725; PETRAUSKAS, Gediminas. Spėjamos partizanų palaikų užkasimo vietos (Alytaus r., Alovės sen., Alytaus šilo 24 kvartalas) žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2012 m. ataskaita. Vilnius–Pašušvys–Dvarviečiai–Alytus, 2012. *LIIR*, f. 1, b. 5930.

130

44. ALSĖDŽIAI (Plungės r.)

2017 m. G. Vėlius tyrinėjo spėjamą 1947 m. birželio 13 d. žuvusių Žemaičių apygardos partizanų Prano Bubelės, Edvardo Gailiaus, Stasio Narkaus, Antano Ronkausko ir Kazio Srėbaliaus palaikų užkasimo vietą Alsėdžiuose. Ištirtas 8 m² plotas, partizanų palaikų nerasta.

Lit.: VĖLIUS, Gintautas. Lietuvos pokario partizanų užkasimo vietos Plungės r. sav., Alsėdžių sen., Alsėdžių mstl. žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2017 m. ataskaita. [Vilnius], 2018. *LIIR*, f. 1, b. 8638.

45. APUŠROTAS (Akmenės r.)

2010 m. Rokas Kraniauskas tyrinėjo spėjamą Prisiškėlio apygardos Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės Juozapavičiaus tėvūnijos partizanų Stepono Erstikio-Patašono ir Kosto Liuberskio-Žvainio kapų vietą Apušroto kaimo senosiose kapinėse. Ištirtas 19,5 m² plotas, aptikti 10-ies XIX a. palaidotų mirusiųjų palaikai. Partizanų palaikų nerasta.

Lit.: KRANIAUSKAS, Rokas. Pokario rezistencijos dalyvių kapų paieška Apušroto (Gerkiškių) kaimo senosiose kapinėse. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 134–139; JANKAUSKAS, Rimantas; JATAUTIS, Šarūnas; SUNCOVAS, Vaidotas; URBANAVIČIUS, Agnius. Preliminarūs 2011 m. archeologinių tyrimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai (griaustiniai palaidojimai). *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011 metais*. Vilnius, 2012, p. 607.

46. DRUSKIAI (Molėtų r.)

2011 m. Algis Kuzmickas tyrinėjo spėjamą partizano Jurgio Meškos palaikų užkasimo vietą Druskiuose. Ištirtas 33,5 m², georadaru išžvalgytas 500 m² plotas. Partizano palaikų nerasta.

Lit.: MARCINKEVIČIŪTĖ, Eglė; ZABIELA, Gintautas. Mažai informatyvūs archeologiniai tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011 metais*. Vilnius, 2012, p. 634.

47. DUSETOS, K. Būgos g. 22 (Zarasų r.)

2012 m. A. Žilinskaitė ir G. Vėlius tyrinėjo spėjamą partizanų palaikų užkasimo vietą buvusios Dusetų NKVD būstinės kieme. Ištirtas 89,8 m² plotas, aptikti 4 ne vėliau nei XIX a. palaidotų mirusiųjų kapai. 2013 m. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija (vad. Manvydas Vitkūnas) ištyrė dar 24,25 m² plotą, tačiau partizanų palaikų ir su jais siejamų radinių nerado.

Lit.: JUOZEVIČIŪTĖ, V. Op. cit., p. 201; ŽILINSKAITĖ, Agnė; VĒLIUS, Gintautas. Palaidojimai Dusetų NKVD būstinės kieme. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*. Vilnius, 2013, p. 219–224; VITKŪNAS, Manvydas. Dusetų miesto istorinėje dalyje (31690) buvusios NKVD būstinės teritorijos (K. Būgos g. 22, Dusetų m., Zarasų r.) detaliųjų archeologinių tyrimų 2013 m. ataskaita. Vilnius, 2014. *LIIIR*, f. 1, b. 6776.

48. KUDIRKOS NAUMIESTIS, Tilto g. 10 (Šakių r.)

2019 m. VšĮ Kultūros vertybių globos tarnyba (vad. Pavel Vutkin ir Linas Kvizikevičius) tyrinėjo spėjamą 1946 m. kovo 10 d. žuvusio laisvės kovų dalyvio ir rėmėjo J. Knezevičiaus palaikų užkasimo vietą buvusios Kudirkos Naumiesčio NKVD būstinės teritorijoje. Ištirtas apie 15 m² plotas, palaikų nerasta.

Lit.: VUTKIN, Pavel. Kudirkos Naumiesčio istorinės dalies (17093) teritorijos Šakių r. sav., Kudirkos Naumiesčio mstl., Tilto g. 10 detaliųjų archeologinių tyrimų 2019 m. ataskaita. *LIIIR*, neinventorinta.

49. LAPGIRIŲ MIŠKAS (Jurbarko r.)

2017–2018 m. LLKĮS (vad. G. Petrauskas) žvalgė spėjamą partizano Petro Stankaus-Gruodžio palaikų užkasimo vietą Lapgirių miške. Partizano palaikų ir su užkasimo vieta siejamų radinių nerasta.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 646; PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai..., p. 590–591.

50. LEIPALINGIS (Druskininkų sav.)

Siekiant aptikti Pietų Lietuvos partizanų vado Juozo Vitkaus-Kazimieraičio ir Dainavos apygardos vado Liongino Baliukevičiaus-Dzūko palaikus, 2019 m. G. Vėlius tyrinėjo 1991 m. Leipalingio kapinėse palaidotų partizanų palaikų kapavietę. Ištirtas 18,4 m² plotas, aptikti septynių karstų likučiai, ekshumuoti 33-ųjų partizanų palaikai.

Lit.: VĒLIUS, Gintautas. Leipalingio miestelio kapinių (Černiauskų g. 1, Leipalingio mstl., Leipalingio sen., Druskininkų sav.) detaliųjų archeologinių tyrimų (ekshumacijos) 2019 metais ataskaita. Vilnius, 2019. *LIIIR*, neinventorinta.

51. MERKINĖ, Nemunaičio g. 22 (Varėnos r.)

2018 m. G. Vėlius tyrinėjo spėjimą 1949 m. žuvusių partizanų Roko Čapliko, Vito Čapliko ir 1950 m. žuvusio Jono Ivanausko palaikų užkasimo vietą Merkinėje. Ištirtas 12 m² plotas, partizanų palaikų nerasta.

Lit.: VĖLIUS, Gintautas. Varėnos r. sav., Merkinės mstl., Nemunaičio g. 22 (galima Lietuvos pokario partizanų užkasimo vieta) detaliųjų archeologinių tyrimų 2018 m. ataskaita. Vilnius, 2019. *LIR*, neinventorinta.

52. MIŠKINIŠKĖ (Ignalinos r.)

2014 m. G. Vėlius tyrinėjo spėjimą 1944 m. gruodžio 28 d. žuvusių partizanų palaikų užkasimo vietą Miškiniškėje. Ištirtas 9 m² plotas, aptikti trijų apdegusių partizanų palaikų likučiai.

Lit.: VĖLIUS, Gintautas. Partizanų kapavietė Miškiniškės kaime. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, 2015, p. 600–603.

132

53. PANEVĖŽYS, A. Smetonos g. 30

2010 m. Alfreda Petrulienė tęsė anksčiau pradėtas rezistentų palaikų paieškas buvusios Panevėžio NKVD būstinės kieme. Ištirtas 22 m² plotas, aptikti 4 kapai, kuriuose buvo palaidoti 8 mirusieji. Atlikus teismo medicinos ekspertizę nustatyta, kad kapai priklauso ankstesniam nei XX a. laikotarpiui. Rezistentų palaikų nerasta.

Lit.: PETRULIENĖ, Alfreda. Kapai Panevėžyje, A. Smetonos gatvėje 30. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 146–148.

54. RIETAVAS, Oginskių dvaro sodyba

2010 m. IĮ „Senų senovė“ (vad. Darius Kontrimas) ištyrė atsitiktinai Rietavo Oginskių dvaro sodybos archeologinių tyrimų metu aptiktų penkių partizanų palaikų užkasimo vietą, iš viso 24 m² plotą. Atlikus teismo medicinos ekspertizę, remiantis operatyvinės sovietų saugumo bylos duomenimis, kaukolių ir žuvusių partizanų nuotraukų sugretinimu, nustatytos 1952 m. sausio 26 d. Žadvainų miške žuvusių Kęstučio apygardos Butigeidžio rinktinės Dariaus tėvūnijos Rambyno-Pilies būrio partizanų Antano Kontrimo-Paramos, Antano Gedminto-Lakštučio, Prano Grauslio-Pavasario, Onos Juškienės-Onutės ir Juozo Oželio-Dagilio tapatybės.

Lit.: KONTRIMAS, Darius. Tyrimai Rietavo Oginskių dvaro sodybos teritorijoje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 240–241; ŽYGELIS, Dalius. Sugrižę iš nebūties (Rietavo dvaro sodyboje rastų partizanų palaikų identifikavimas). *Genocidas ir rezistencija*, 2012, t. 1 (31), p. 198–203; JANKAUSKAS, R. Forensic Archaeology in Lithuania..., p. 106.

55. SKAISTAŠILIS (Utenos r.)

2017 m. G. Vėlius tyrinėjo spėjimą 1965 m. kovo 17 d. žuvusio partizano Antano Kraujelio-Siaubūno palaikų užkasimo vietą Skaistašilio miške, Skaistašilio pilkapyno II teritorijoje. Ištirtas 2 m² plotas, partizano palaikų nerasta.

Lit.: VĒLIUS, Gintautas. Skaistašilio pilkapyno II (3640) teritorijos Utenos r. sav., Sudeikių sen., Kavoliškio vs., žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2017 m. ataskaita. [Vilnius], 2018. *LIIR*, f. 1, b. 8641.

56. ŠVENTEŽERIS, Dusios g. 9 (Lazdijų r.)

2018 m. G. Vėlius tyrinėjo spėjimą 1947 m. žuvusių partizanų Vlado Stepulevičiaus-Mindaugo ir Antano Vabuolo-Bijūno, 1948 m. žuvusios ryšininkės Elzės Aravičiūtės palaikų užkasimo vietas Šventežeryje. Ištirtas 58 m² plotas, palaikų nerasta.

Lit.: VĒLIUS, Gintautas. Lazdijų r. sav., Šventežerio mstl., Dusios g. 9 (galima Lietuvos pokario partizanų užkasimo vieta) detaliųjų archeologinių tyrimų 2018 m. ataskaita. [Vilnius], 2019. *LIIR*, neinventorinta.

57. VAIGUVA, Alyvų g. 20 (Kelmės r.)

2013 m. A. Žilinskaitė ir G. Vėlius tyrinėjo spėjimą 1947 m. gruodžio 24 d. žuvusio Kęstučio apygardos ryšininko Vytauto Andrijausko palaikų užkasimo vietą buvusios Vaiguvos MGB būstinės kieme. Ištirtas 35 m² plotas, ryšininko palaikų nerasta.

Lit.: ŽILINSKAITĖ, Agnė. Vaiguvos (17117) teritorijos, Kelmės r. sav., Vaiguvos k., Alyvų g. 20 (buvusios MGB būstinės kiemas) 2013 m. žvalgomųjų archeologinių tyrimų ataskaita. Vilnius, 2014. *LIIR*, f. 1, b. 6671.

58. VILNIUS, Našlaičių kapinės

2017–2019 m. G. Vėlius tyrinėjo 1956–1969 m. NKGB–MGB vidaus kalėjime Vilniuje mirties bausme nuteistų partizanų, politinių kalinių ir rezistentų palaikų užkasimo vietą Našlaičių kapinėse. Ištirtas apie 172 m² plotas, aptikti 53 kapai, iš kurių 25-ioose buvo užkasti 42-iejų NKGB–MGB vidaus kalėjime (tardymo izoliatoriuje) sušaudytų partizanų, politinių kalinių, rezistentų ir Lukiškių kalėjime mirties bausme nuteistų kriminalinių nusikaltėlių palaikai. Atlikus antropologinius tyrimus, teismo medicinos ekspertizę, remiantis kaukolių ir nuotraukų sugretinimu ir DNR tyrimais, nustatytos dalies mirusiųjų tapatybės. Tarp nustatytų asmenų minėtini partizanai Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Albinas Ivanauskas-Topolis, A. Kraujelis-Siaubūnas ir Juozapas Streikus-Stumbras.

Lit.: ANUŠAUSKAS, Arvydas. *Aš esu Vanagas*. Vilnius, 2018, p. 200–202; VĒLIUS, Gintautas. 1956–1969 m. nuteistųjų mirties bausme palaidojimų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 671–681; VĒLIUS, Gintautas. Adolfo Ramanausko-Vanago palaikų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 609–617; VĒLIUS, Gintautas. Vilniaus senųjų kapinių, vad. Antakalnio kapinėmis, komplekso (36243) senųjų kapinių (2277) teritorijos detaliųjų archeologinių tyrimų 2019 metais ataskaita. Vilnius, 2019. *LIIR*, neinventorinta.

59. ŽAIGINYS, Sandravos g. 30 (Raseinių r.)

2017 m. G. Vėlius tyrinėjo spėjama partizanų palaikų užkasimo vietą buvusios Žaiginio NKVD–MVD–MGB būstinės kieme. Iširtas 8 m² plotas, partizanų palaikų nerasta. Lit.: VĖLIUS, Gintautas. Lietuvos pokario partizanų užkasimo vietos Raseinių r. sav., Šiluvos sen., Žaiginio mstl., Sandravos g. 30 žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2017 m. ataskaita. [Vilnius], 2018. *LII*, f. 1, b. 8642.

Partizanų susitikimo vietos

60. ŠAUKOTAS I

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė spėjama partizanų susitikimo ir žūties vietą Šaukoto I kaimo laukuose. 1950 m. liepos 30 d. šioje vietoje įvyko Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės Kudirkos ir Maironio tėvūnijų partizanų susitikimas. Iš viso išvalgytas apie 0,6 ha plotas, tačiau su susitikimu ir partizanų žūtimi siejamų radinių nerasta. Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 648–649.

Sodybos

61. BALANDIŠKIS (Radviliškio r.)

2012–2013 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas ir V. Vaitkevičius) tyrinėjo partizanų ryšininkų Sąjū sodybą Balandiškyje. Atlikti archeologiniai, istoriniai, architektūriniai, sakinės istorijos tyrimai, sodybos želdinių inventorizacija, antžeminiu trimačiu lazeriniu skaitytuvu sukurtas trimatis gyvenamojo namo modelis, georadaru žvalgytos spėjamos partizanų archyvo ir rūšio vietos. Gyvenamajame name (apie 82 m²) išvalytos griuvenos, iširtas apie 11 m², namo pasieniuose – apie 41,7 m², daržinės vietoje – 70 m², georadaru išvalgytas 475 m² plotas. Iš viso aptikti 926 radiniai.

Lit.: ČEPULYTĖ, Aistė; KULEVIČIUS, Salvijus. Netradicinė akademinė vasara Sąjū sodyboje Balandiškyje. *Lietuvos istorijos studijos*, 2012, t. 30, p. 202–203; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Kompleksiniai Sąjū sodybos Balandiškyje tyrimai. *Gimtasai kraštas*, 2013, t. 6, p. 94–100; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Lietuvos partizanų ryšininkų Sąjū sodybos Balandiškyje tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*. Vilnius, 2013, p. 642–651; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Lietuvos partizanų ryšininkų Sąjū sodybos Balandiškyje tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2013 metais*. Vilnius, 2014, p. 482–489.

Archyvų užkasimo vietos

62. PLAUGINIŲ MIŠKAS (Raseinių r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė spėjama nežinomo partizanų archyvo užkasimo vietą Plauginių miške. Išvalgytas apie 3 600 m² plotas, rasta 19 radinių. Partizanų archyvo aptikti nepavyko.

Lit.: PETRAUSKAS, G.; VAITKEVIČIUS, V.; PETRAUSKIENĖ, A.; KUCKAILIS, E. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais...*, p. 649–651.

63. USTRONĖ (Širvintų r.)

2017 m. LLKJS (vad. G. Petrauskas) žvalgė spėjamą su partizanų vadu Jonu Misiūnu-Žaliu Velniu, partizanais Feliksu Bagdonavičiumi-Barsuku ir Vytautu Bagdonavičiumi-Topoliu siejamo archyvo užkasimo vietą Ustronėje. Žvalgant rasta vokiškos prieš-tankinės minos dėžė su išplėštų dokumentų skiautelėmis ir dviem medaliais viduje: Trečiojo reicho II laipsnio Kryžiumi su kardais ir Tarpukario Lietuvos ugniagesio apdovanojimu. Iš viso išžvalgytas apie 3 600 m² plotas, rasti 9 radiniai.

Lit.: Ibid., p. 651–652.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

- GARMUS, Antanas; JANKAUSKAS, Rimantas; URBANAČIUS, Vytautas. Prospects of Lithuanian Forensic Anthropology. *Acta Medica Lituanica*, 1999, vol. 6 (3), pp. 238–241.
- INDRIŠIONIS, Darius. Mirties bausmė Lietuvos SSR 1950–1990 m.: teisiniai pagrindai ir periodizacija. *Genocidas ir rezistencija*, 2016, t. 1 (39), p. 63–80.
- JANKAUSKAS, Rimantas. Forensic Anthropology and Mortuary Archaeology in Lithuania. *Anthropologischer Anzeiger. Journal of Biological and Clinical Anthropology*, 2009, vol. 67, no. 4, pp. 391–405.
- JANKAUSKAS, Rimantas. Forensic Archaeology in Lithuania. In *Forensic Archaeology: A Global Perspective*. Ed. by W. J. Mike GROEN, Nicholas MÁRQUEZ-GRANT, Robert C. JANAWAY. Oxford, 2015, pp. 99–108.
- JANKAUSKAS, Rimantas; BARKUS, Arūnas; URBANAČIUS, Vytautas; GARMUS, Antanas. Forensic Archaeology in Lithuania: The Tuskulėnai Mass Grave. *Acta Medica Lituanica*, 2005, vol. 12 (1), pp. 70–74.
- JANKAUSKAS, Rimantas; GARMUS, Antanas; BARKUS, Arūnas; URBANAČIUS, Vytautas. Teismo archeologijos patirtis Lietuvoje: Tuskulėnų masinės kapavietės Vilniuje tyrimai. *Lietuvos archeologija*, 2005, t. 28, p. 217–230.
- JANKAUSKAS, Rimantas; JATAUTIS, Šarūnas; SUNCOVAS, Vaidotas; URBANAČIUS, Agnius. Preliminarius 2011 m. archeologinių tyrimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai (griaustiniai palaidojimai). *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011 metais*. Vilnius, 2012, p. 605–620.
- JANKAUSKAS, Rimantas; MILIAUSKIENĖ, Žydrūnė; STANKEVIČIŪTĖ, Daina; KUNCEVIČIUS, Albinas. Im Osten etwas Neues: Anthropological Analysis of Remains of German Soldiers from 1915–1918. *Anthropologischer Anzeiger. Journal of Biological and Clinical Anthropology*, 2011, vol. 68, no. 4, pp. 393–414.
- KATALYNAS, Kęstutis; VITKŪNAS, Manvydas. Karių kapai Vilniuje, rasti archeologinių tyrimų metu. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 345–388.
- KONTRIMAS, Darius. Tyrimai Rietavo Oginskių dvaro sodybos teritorijoje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 237–242.
- KOSAS, Mindaugas. Partizaninio pasipriešinimo fortifikacija (1944–1953). In *XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje*. Red. Ingrida VELIUTĖ. Kaunas, 2008, p. 161–177.
- KRANIAUSKAS, Rokas. Pokario rezistencijos dalyvių kapų paieška Apušroto (Gerkiškių) kaimo senosiose kapinėse. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 134–139.
- MARCINKEVIČIŪTĖ, Eglė; ZABIELA, Gintautas. Mažai informatyvūs archeologiniai tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011 metais*. Vilnius, 2012, p. 632–643.
- Mažai informatyvūs archeologiniai tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 524–540.
- PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Archaeology of the Lithuanian Partisan War: Case of the Partisan Bunker in Daugėliškių Forest. In *Archaeologies of Totalitarianism, Authoritarianism, and Repression: Dark Modernities*. Ed. by James SYMONDS, Pavel VAŘEKA. New York, 2020, pp. 149–170.
- PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Blinstrubiškių miško partizanai: istorija, archeologija ir paveldosauga. In *Iš Panevėžio praeities: miško broliai. XX konferencijos pranešimai*. Sud. Arūnas ASTRAMSKAS, Donatas JUŽĖNAS. Panevėžys, 2018, p. 54–72.
- PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Archaeology of Modern Conflict: The War after the War in Lithuania and Battle of Užpelkiai Forest, 1949. In *Fields of Conflict. Conference 2018 Pequot Museum. Conference Proceedings: 10th Biennial International Conference, 26–30 September 2018, Mashantucket Pequot Museum and Research Center*. Vol. 3. Ed. by Nikita MOREIRA, Michael DERDERIAN, Ashley BISSONNETTE. Mashantucket, CT, 2019, pp. 4–19.
- PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Iš Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijos: 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynės. In *The Unending War? The Baltic States after 1918* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, vol. XXXVI). Ed. by Vytautas JOKUBAUSKAS, Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2018, p. 151–174.
- PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karų vietų žvalgymai Jurbarko, Kauno ir Radviliškio rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 590–600.

- PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Kompleksiniai Sąjū sodybos Balandiškyje tyrimai. *Gimtasai kraštas*, 2013, t. 6, p. 94–100.
- PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. II pasaulinio ir Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2015 metais*. Vilnius, 2016, p. 498–510.
- PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 641–653.
- PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Lietuvos partizaninio karo vietų žvalgymai Radviliškio rajone. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 441–450.
- PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė; KUCKAILIS, Ernestas. Užpelkių kautynių vietos žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, 2015, p. 587–592.
- PETRAUSKIENĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas. Naujausiųjų laikų konfliktų archeologija: Lietuvos partizaninio karo tyrimų atvejis. *Lietuvos archeologija*, 2014, t. 40, p. 221–253.
- PETRAUSKIENĖ, Aistė; PETRAUSKAS, Gediminas; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Partizanų bunkeris Daugėliškių miške: kompleksinių tyrimų studija ir šaltiniai*. Raseiniai, 2017.
- PETRAUSKIENĖ, Aistė; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Atrandant partizaninio karo paveldą. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2017, nr. 3 (21), p. 62–71.
- PETRULIENĖ, Alfreda. Kapai Panevėžyje, A. Smetonos gatvėje 30. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. Vilnius, 2011, p. 146–148.
- VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Žvalgymai Birštono, Prienų ir Raseinių rajonuose. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 560–565.
- VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKAS, Gediminas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. Archeologinių ir istorinių vietų žvalgymai 2016 m. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 543–560.
- VAITKEVIČIUS, Vyktintas; PETRAUSKIENĖ, Aistė. *Lietuvos partizanų valstybė*. Vilnius, 2019.
- VARNAITĖ, Diana. Šiandien – žinybų susirašinėjimas, ateityje – archyviniai dokumentai. *Laisvės kovų archyvas*, 1996, t. 19, p. 53–65.
- VĒLIUS, Gintautas. 1956–1969 m. nuteistųjų mirties bausme palaidojimų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*. Vilnius, 2018, p. 671–681.
- VĒLIUS, Gintautas. Adolfo Ramanausko-Vanago palaikų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*. Vilnius, 2019, p. 609–617.
- VĒLIUS, Gintautas. Algimanto apygardos štabo bunkerio Šimonių girioje tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2015 metais*. Vilnius, 2016, p. 518–527.
- VĒLIUS, Gintautas. Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos štabo bunkeris. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2016 metais*. Vilnius, 2017, p. 507–514.
- VĒLIUS, Gintautas. Karaliaus Mindaugo (Kalnų) partizanų srities štabo bunkeris. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, 2015, p. 592–600.
- VĒLIUS, Gintautas. Partizanų kapavietė Miškiniškės kaime. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2014 metais*. Vilnius, 2015, p. 600–603.
- VĒLIUS, Gintautas; ŽYGELIS, Dalius. Pokario Lietuvos partizanų bunkeriai Mėnaičių ir Balandiško k. (Grinkiškio sen., Radviliškio r.). *Lietuvos archeologija*, 2013, t. 39, p. 177–234.
- ŽILINSKAITĖ, Agnė; VĒLIUS, Gintautas. Genio grupės štabo bunkeris Zervynų-Palkabalio miške. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*. Vilnius, 2013, p. 652–659.
- ŽILINSKAITĖ, Agnė; VĒLIUS, Gintautas. Palaidojimai Dusetų NKVD būstinės kieme. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*. Vilnius, 2013, p. 219–224.
- ŽYGELIS, Dalius. Sugrįžę iš nebūties (Rietavo dvaro sodyboje rastų partizanų palaikų identifikavimas). *Genocidas ir rezistencija*, 2012, t. 1 (31), p. 198–203.

A DECADE OF LITHUANIAN ANTI-SOVIET PARTISAN WAR ARCHAEOLOGY: RESEARCH DIRECTIONS AND FUTURE PERSPECTIVES

Gediminas Petrauskas

Summary

The research of sites with the remains of Lithuanian partisans did not evolve into a separate field of archaeology in the 1990s, and neither did it arouse much interest among archaeologists. Since 2010, however, the situation has changed. With surveys and excavations of partisan war sites in Lithuania, such as bunkers, dug-outs, camps and battlefields, being carried out, the approach of archaeologists to these sites has altered, and they have begun to emphasise their significance. Surveys and excavations have revealed great possibilities for an archaeological approach to research into guerrilla warfare, and added important data to the existing written and oral knowledge about the anti-Soviet armed resistance.

The decade after 2010 was marked by an increasing number of surveys and excavations at Lithuanian partisan war sites, and expanded directions of archaeological research. In the last decade, 63 sites from the partisan war have been studied (Fig. 6, 8). In addition to bunkers and dug-outs (nine sites), explorations have taken place of their surroundings (24 sites), searches have taken place for the remains of partisans (17 sites), and the exploration, excavation and detailed analysis of camps (six sites), battlefields (three sites), burial sites of archives (two sites), homesteads important to the history of the partisan war in Lithuania (one site), and partisan meeting points (one site) have been conducted. The increased amount of publications, research presentations and reports at conferences in Lithuania and abroad entrenches the research into the anti-Soviet partisan war in Lithuania as a separate field of archaeology.

The artefacts and structures discovered by archaeologists are probably the most reliable source for research into the guerrilla war. Their evaluation and interpretation, however, depend heavily on research methods and procedures, as well as on the experience and the readiness of researchers. Archaeological data not only adds new information to existing written knowledge and eye-witness accounts, but often specifies or refutes them. Therefore, reasonable conclusions about the events of the mid-20th century can be drawn only from a combination of thorough archaeological research and an analysis of all available written documents and oral testimonies.

The use of different sources is crucial for completing the picture of individual anti-Soviet partisan war sites. Surveys and excavations of bunkers and dug-outs are not enough to reveal all the details of partisan activities, their living conditions, and the battles that took place nearby. It is necessary to explore the surroundings of the bunkers and dug-outs with metal detectors. However, archaeological excavations, which are advisable in the case of bunkers, dug-outs and disposal sites, are inexpedient at former camps and battlefields (with the exception of trenches, ditches and other structures).

Despite the fact that thousands of bunkers and dug-outs have survived in Lithuania, and many battles between the partisans and the Soviet security forces are evidenced by the archaeological findings, many sites with a concentration of these finds have no historical context. It is not known which partisans used specific bunkers and dug-outs, who exactly took part in the battles, and what their course and their outcome was. However, even archaeological finds from such sites can confirm or deny the connections of these sites with the anti-Soviet partisan war, and help determine the period of their use.

While finds in bunkers, dug-outs and camps provide valuable data on the living conditions of partisans, finds from battlefields allow us to talk about weapons used by partisans and Soviet soldiers and their ammunition, and to recreate the battles. Finds discovered near the remains of partisans can help establish their identity and the details of their death. The finds are often crucial in dating the site under scrutiny. The number and nature of finds in partisan war sites depend on how long and how intensely the site was used, whether it was an important site (a headquarters or a simple hiding place), and a variety of historical circumstances (whether sites were abandoned naturally, or attacked and destroyed by Soviet soldiers).

With the growing distance between the present and the events of the mid-20th century, the number of direct participants, witnesses and contemporaries of the partisan war in Lithuania who could identify the exact events and provide valuable historical data about them, is decreasing dramatically. Therefore, the role of testimonies in research into the partisan war will diminish over time, and archive files, partisan documents and archaeological data will be used as the main sources. The complex research conducted in recent years, and its resonance among researchers in Lithuania and abroad, and among the public in general, promises good prospects for research into the anti-Soviet partisan war in Lithuania as a separate field of archaeology. The requirements for further research include the need to include approaches and methods of landscape archaeology, the analysis of maps, aerial photographs and LiDAR data (three-dimensional surface model), and extensive studies of the partisan war landscape in Lithuania.